

Funded
by the European Union

Implemented
by the Council of Europe

PROJEKTI KUNDËR KORRUPSIONIT NË SHQIPËRI (PACA)

DOKUMENT TEKNIK

ANALIZË E RREZIQEVE NË SISTEMIN E ARSIMIT NË SHQIPËRI (PËRFSHIRJA E ANALIZËS SË SISTEMIT TË REKRUTIMIT, EMËRIMIT DHE NGRITJES NË DETYRË TË PERSONELIT PEDAGOGJIK NË SISTEMIN E ARSIMIT TË DETYRUESHËM)

*Përgatitur nga Z. Ian Smith dhe Z. Tom Hamilton, ekspertë të Këshillit të Evropës
Prill 2011*

Përmbajtja

HYRJE	4
1 PËRMBLEDHJE E GJETJEVE dhe REKOMANDIME	5
2 KORRUPSIONI NË SISTEMIN E ARSIMIT NË SHQIPËRI	13
3 RRUGËT E PËRGJITHSHME TË PËRBALLJES ME KORRUPSIONIN	14
4 REKRUTIMI, EMËRIMI dhe NGRITJA NË DETYRË NË SISTEMIN E ARSIMIT TË DETYRUESHËM	17
4.1 Cilësia e studentëve hyrës në degën dhe profesionin e mësuesisë	17
4.2 Aspekte të tjera të përgatitjes së mësuesve	19
4.3 Nivelet e rrogave të mësuesve.....	20
4.4 Klasat e mëdha në shkollat e mesme publike	22
4.5 Çështje më të gjera të planifikimit të fuqisë punëtore të mësuesve	23
4.6 Shpallja publike e vendeve të punës për mësues në sektorin e shkollave publike.....	24
4.7 Aspekte të tjera të rekrutimit dhe emërimit të mësuesve në shkollat publike	25
4.8 Pajisja e shkollave publike me personel: kontratat, listat e dispozicionit, periudha e provës dhe vlerësimi i mësuesve, dhe paqëndrueshmëria e personelit	27
4.9 Çështje të veçanta në emërimin e drejtorëve të shkollave	30
5 MËSIMI PRIVAT	32
5.1 Natyra e problemit.....	32
5.2 Ecja përpara.....	33
6 MATURA SHTETËRORE	36
6.1 Zhvillimet pozitive të kohëve të fundit.....	36
6.2 Probleme me provimet e maturës shtetërore	38
6.2.1 Probleme me provimet e fundit të maturës shtetërore.....	38
6.2.2 Probleme me notat mesatare	39
6.3 Ecja përpara në maturën shtetërore.....	40
7 PROBLEMET NË UNIVERSITETET PUBLIKE	42
7.1 Fuqia relative e universiteteve publike	42
7.2 Sfidat me të cilat përballen universitetet publike	42
7.3 Çështje të korrupsionit në universitetet publike.....	42
8 SISTEMI I TEKSTEVE ALTERNATIVE	46
8.1 Zhvillimi pozitiv i sistemit të teksteve alternative	46
8.2 Vlerësimi i sistemit të teksteve alternative – disa probleme	47
9 ROMËT	51
10 VËZHGIME PËRMBYLLËSE	52
11 REFERENCAT	54

Për çdo informacion shtesë lutemi të kontaktoni me:

Njësia kundër Korrupsionit dhe
Mashtrimit
Divizioni i Krimet Ekonomik
Drejtoria për Bashkëpunim - DG-HL
Këshilli i Evropës
F-67075 Strasbourg Cedex FRANCE
Tel +33 388 41 29 76/Fax +33 390 21 56 50
Email: lado.lalicic@coe.int
Faqja zyrtare: www.coe.int/economiccrime

Ky dokument është hartuar me ndihmën financiare të Bashkimit Evropian. Pikëpamjet e shprehura në të nuk duhet të interpretohen në asnjë mënyrë se pasqyrojnë mendimin zyrtar të Bashkimit Evropian apo të Këshillit të Evropës.

HYRJE

Nën Veprimtarinë 2.1.1 të Planit të tij të Punës, Projekti PACA duhet të zhvillojë Vlerësimin e Rreziqeve në Sistemin e Arsimit në Shqipëri, kurse nën Veprimtarinë 2.2.1, Projekti duhet të identifikojë politikat e mundshme për të reformuar sistemin e burimeve njerëzore (rekrutimi, emërimet dhe ngritja në detyrë) dhe të personelit pedagogjik. Ky Dokument teknik bën 'Vlerësimin e Rreziqeve në Sistemin Arsimor në Shqipëri (përfshirë analizën e sistemit të rekrutimit, emërimit dhe ngritjes në detyrë të personelit pedagogjik në sistemi i arsimit të detyrueshëm)' të paraqitur nga ekspertët e PACA-s të ngarkuar nga Këshilli i Përgjithshëm i Mësimdhënies në Skoci, paraqitur në mars 2011 dhe i redaktuar/recensionuar në prill 2011.

Ky Vlerësimi i Rreziqeve është përparitur nga ekspertët e Këshillit të Përgjithshëm të Mësimdhënies në Skoci për Projektin e Këshillit të Evropës/BE-së kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA). Dokumenti trajton dy kërkesa të bëra nga Projekti. Së pari, ai ofron një 'Analizë të sistemit të rekrutimit, emërimit dhe ngritjes në detyrë të personelit pedagogjik në sistemin e arsimit të detyrueshëm në Shqipëri' (Pjesa 4). Së dyti, ai bën një 'Analizë më të gjerë të rreziqeve' kryesore të korrupsionit në sistemin e arsimit në Shqipëri (Pjesët 5-9). Në secilin rast bëhen rekomandime për zgjidhjen e çështjeve. Vlerësimi më i gjerë i rreziqeve përqendrohet në pesë aspekte të sistemit arsimor: mësimi privat; matura shtetërore; universitetet publike; sistemi i 'teksteve alternative'; komuniteti i romëve brenda sistemit arsimor. Të dhënat e treguara në këto aspekte kërkojnë shqyrtim dhe vlerësim të posaçëm. Në këtë kuadër, është e rëndësishme të theksohet se për 'Licencimin, Rregullimin dhe Inspektimin e Institucioneve të Arsimit Privat' po përparitet një dokument i veçantë. Dokumenti i tanishëm përqendrohet në çështjet brenda sistemit të arsimit publik. Megjithatë, kjo nuk nënkupton se sistemi i arsimit publik është 'më poshtë' sistemit privat. Siç do të tregojë dokumenti i veçantë, edhe sistemi i arsimit privat ka probleme. Është veçanërisht e rëndësishme që kjo të theksohet në lidhje me universitetet. Ndonëse Analiza e tanishme e Rreziqeve diskuton problemet me universitetet publike, të dhënat tregojnë gjithashtu se në përgjithësi ato vlerësohen më lart se universitetet private në Shqipëri (shih Pjesën 7).

Metodologjia për këtë studim përfshiu kërkimet në tavolinë për (a) literaturë të përgjithshme dhe burime interneti në lidhje me problemet e korrupsionit në sisteme të ndryshme arsimore dhe në veçanti në sistemin shqiptar (b) raporte të posaçme për arsimin shqiptar, dhe versionet e përkthyer të dokumenteve të qeverisë shqiptare, të ofruara nga ekipi i PACA-s; në këtë kuadër, ekspertët vizitues do të nënvizionin se ekipi i PACA-s ka hasur vështirësi në sigurimin me lehtësi të këtyre dokumenteve nga burimet shtetërore. Listat e referencës përfshijnë materiale të literaturës përkatës të përdorur për këtë studim.

Megjithatë, metodologjia kryesore ishte analiza përmbajtësore e një numri të madh intervistash gjysmë të strukturuar, zakonisht me grupe, por ndonjëherë me individë, të paracaktuara nga personeli i PACA-s dhe të zhvilluara nga ekspertët vizitues. Rëndësia që u është kushtuar intervistave, dhe këndvështrimi i

përgjithshëm i trajtimit të tyre, është në pajtueshmëri me theksin që i mëshon kësaj metodologjie Udhëzuesi i PACA-s për Metodologjinë e Vlerësimit të Rreziqeve të Korrupsionit (PACA 2010c, f. 9-10). Gjatë dy udhëtimeve në terren në nëntor 2010 dhe shkurt 2011, me një numër të përgjithshëm prej 9 ditësh intervistimi, u zhvilluan 31 intervista me një total prej 86 të intervistuarish. U intervistuan një gamë e gjerë përfaqësuesish të grupeve të interesit, përfshirë zyrtarë të Ministrisë së Arsimit, përfshirë Ministrin e Arsimit, këshilltarë të ministrive, shefa departamentesh dhe anëtarë të Komisionit të Miratimit e Teksteve; drejtorë dhe personel tjetër të lartë të Agjencisë Kombëtare të Provimeve; personelin e Drejtorive Arsimore Rajonale (DAR), përfshirë një drejtor dhe personelin tjetër të lartë; personelin e universiteteve publike, përfshirë personelin e përfshirë në arsimimin e mësuesve në dhe jashtë Tiranës, dhe personel tjetër të lartë në Tiranë; personel të lartë të universiteteve private në Tiranë; drejtues të lartë të sindikatave kombëtare të mësuesve; drejtorë të shkollave të mesme publike në Tiranë dhe jashtë Tiranës, dhe të një shkollë të mesme private në Tiranë; mësues të shkollave të mesme publike në Tiranë dhe jashtë Tiranës, dhe mësues të klasave të nënta publike në Tiranë; prindër të nxënësve të shkollave në Tiranë, përfshirë anëtarë të këshillave pedagogjike të shkollave; nxënës të shkollave të mesme në Tiranë dhe jashtë Tiranës; studentë të universiteteve publike dhe private në Tiranë; përfaqësues të komunitetit rom; botues të teksteve alternative. U zhvilluan intervista në Tiranë dhe në një qytet tjetër të madh (me një universitet të përfshirë në arsimimin e mësuesve). Një ekspert vendor i pajtuar nga PACA (Z. Endrit Shabani) ofroi ndihmesë në organizimin e intervistave dhe takimeve, mori pjesë në intervista dhe bëri komente për draftin përfundimtar të Vlerësimit të Rreziqeve.

Vlerësimi përmban një mori gjetjesh dhe rekomandimesh që paraqiten në formë të përmbledhur në Pjesën 1.

1 PËRMBLEDHJE E GJETJEVE DHE REKOMANDIME

• Vështrim i përgjithshëm

Për momentin, trajtimi i 'korrupsionit' në Shqipëri mbështetet në procedura mekanike burokratike, të mishëruara në dokumente rregullatore dhe juridike, të cilave i mungon transparenca për publikun e përgjithshëm. Ndalimi i praktikave të caktuara korruptive të përmbajtura në këto dokumente është shpërfillur gjerësisht nga publiku i përgjithshëm dhe nga grupet profesionale kryesore, siç janë mësuesit e shkollave, të cilët vazhdojnë t'i shohin si të pranueshme këto praktika.

Rekomandimi 1: 'Korrupsioni' brenda sistemit të arsimit në Shqipëri nuk duhet të trajtohet duke u mbështetur në prodhimin e masave rregullatore mekanike nga lart-poshtë. Qeveria shqiptare duhet të vendosë një bazë transparente parimesh etike themelore për jetën publike dhe profesionale, dhe të sigurojë angazhimin e publikut të përgjithshëm në këto parime nëpërmjet fushatave kombëtare të ndërgjegjësimit dhe diskutimit publik. Për sektorin e arsimit publik, kjo duhet të përfshijë miratimin

dhe përhapjen e Kodit të Sjelljes dhe Standardeve Profesionale për mësuesit e shkollave.

Afati kohor: Fushata kombëtare kryesore dhe diskutimi publik të ndërmerren gjatë viteve 2011 dhe 2012, ndërsa Kodi dhe Standardet për mësuesit e shkollave të miratohen juridikisht, bashkë me fushatën e përhapjes dhe publicitetit, deri në vitin 2012.

- **Rekrutimi i studentëve të cilësisë së lartë në mësuesi**

Zhvillimi në vazhdimësi i sistemit të arsimit të detyrueshëm në Shqipëri do të varet nga rekrutimi i studentëve të cilësisë më të lartë në arsimin fillestar të mësuesve dhe në profesionin e mësuesisë.

Rekomandimi 2: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë publicitet të gjerë dhe fushatë reklamuese për të theksuar rëndësinë e mësimdhënies si karrierë, dhe të tërheqë studentët më të mirë në përgatitjen e mësuesve. Qeveria duhet të angazhohet plotësisht me personelin e universiteteve për përgatitjen e mësuesve, për të shqyrtuar si mund të zhvillohen programe dhe kurse për të siguruar studentë të cilësisë më të lartë në mësuesi, si dhe me sektorin e shkollave të mesme për të ofruar orientime pozitive për karrierën e mësuesisë për nxënësit më të aftë.

Afati kohor: Publiciteti dhe fushata reklamuese e Qeverisë të ndërmerren gjatë vitit akademik 2011-2012; edhe diskutimet e Qeverisë me sektorin e universiteteve për çështje të programeve për përgatitjen e mësuesve të zhvillohen gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe çdo zhvillim të ri të nisë në vitin akademik 2012-2013 e tutje; diskutimet e Qeverisë me sektorin e shkollave të mesme për metodën e orientimeve për karrierë të zhvillohen gjatë vitit akademik 2011-2012, kurse programet e mëpasme për orientimet në karrierë të ndërmerren plotësisht duke nisur nga viti akademik 2012-2013.

- **Aspekte të tjera të përgatitjes së mësuesve**

Ka tregues të qartë se sistemi shqiptar i përgatitjes së mësuesve brenda universiteteve publike po zhvillohet drejt vështirimeve të përgjithshme evropiane ndaj aspekteve të tilla si strukturat e kurseve, dhe është e rëndësishme që këtë zhvillim ta çojmë më përpara.

Rekomandimi 3: Qeveria shqiptare duhet të zbatojë qasje përfshirëse në bashkëpunimin me universitetet për zhvillimin e mëtejshëm të përgatitjes së mësuesve, duke siguruar vlerësim të barabartë të nevojave të mësuesve në klasën e nëntë dhe në shkollat e mesme të zonave jashtë Tiranës, si dhe në Tiranë. Në veçanti, asnjë provim profesional për pranim në mësuesi nuk duhet të zhvillohet nëse ai nuk është i lidhur në mënyrë koherente me kurset universitare të përgatitjes së mësuesve, dhe nëse nuk përfshin personelin e universiteteve në planifikimin e tij. Në të vërtetë,

qeveria duhet ta justifikojë plotësisht dhe publikisht zhvillimin veçan të këtij provimi në fund të fundit.

Afati kohor: Diskutimet me universitetet të zhvillohen gjatë vitit akademik 2011-2012; çdo provim profesional duhet të shtyhet deri sa të përfundojnë këto diskutime, dhe zbatimi, nëse kërkohet, të nisë vetëm nga viti akademik 2012-2013.

- **Rrogat e mësuesve**

Çdo fushatë për të rekrutuar dhe mbajtur njerëzit më cilësorë në mësimdhënie duhet të trajtojë problemin e rrogave të mësuesve.

Rekomandimi 4: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë që rrogat e mësuesve të shkollave publike të jenë aq të larta, sa të tërheqin studentë sa më të mirë në këtë profesion, dhe është e kuptueshme për të gjithë se rroga bazë e mësuesve duhet të jetë e tillë që mësuesit të mos kenë nevojë të merren me mësim dhe kurse private për të arritur standardin e mjaftueshëm të përgjithshëm të të ardhurave nëpërmjet profesionit të tyre.

Afati kohor: Rishikimi i plotë i rrogave të mësuesve të shkollave të bëhet gjatë vitit akademik 2011-2012; fushata pozitive e publicitetit për rrogat e mësuesve dhe rritja e rrogave (nëse shihet e nevojshme) të fillojnë të zbatohen gjatë vitit akademik 2012-2013.

- **Numri i nxënësve në klasat e shkollave të mesme publike**

Qeveria duhet të njohë dhe pranojë se klasat në shkollë të mesme me mbi 30 nxënës janë më të mëdha se madhësia e klasave e përshtatshme për metodat bashkëkohore të mësimdhënies dhe nxënies në vitet e larta të shkollës së mesme.

Rekomandimi 5: Qeveria shqiptare duhet të angazhohet për rekrutimin e nevojshëm të mësuesve dhe hartimin e programeve për ndërtimin e shkollave, për të ulur numrin e nxënësve në shkollat e mesme në maksimumi 30 nxënës (shih gjithashtu Rekomandimin 6 më poshtë).

Afati kohor: Planifikimi i gjithanshëm për të gjitha masat e nevojshme të bëhet gjatë vitit akademik 2011-2012; këto masa dhe formimi i klasave të reja me numrin maksimal të mësipërm të fillojnë të zbatohen nga viti akademik 2012-2013.

- **Planifikimi i fuqisë punëtore të mësuesve**

Nivelet e pajisjes me personel pedagogjik në të gjithë sistemin shqiptar të shkollave publike duket se kanë mospërputhje të mëdha. Personeli pedagogjik në Tiranë (veçanërisht në shkollat e mesme) dhe ndoshta në qytete të tjera të mëdha është i pamjaftueshëm, ndërkohë që në disa zona të tjera ka më shumë personel pedagogjik

se sa është e nevojshme, ndërkohë që sistemi arsimor ndeshet me sfida sasiore dhe cilësore për sigurimin e personelit të nevojshëm për zonat e largëta rurale.

Rekomandimi 6: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë planifikim të gjithanshëm të fuqisë punëtore të mësuesve për të siguruar arritjen e barazisë sa më të përafërt në raportet mësues/nxënës në të gjithë sistemin shkollor publik.

Afati kohor: Planifikimi i fuqisë punëtore të ndërmerret gjatë vitit akademik 2011-2012; zbatimi i politikave të nisë nga viti akademik 2012-2013.

- **Shpallja publike e vendeve të punës për mësues**

Sot për sot nuk gjenden të dhëna transparente që të tregojnë se rekrutimi dhe emërimi i mësuesve në shkolla publike bazohet në shpalljen publike të vendeve të punës për mësues.

Rekomandimi 7: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë sa më shpejt që rekrutimi dhe emërimi i mësuesve në shkolla publike të kërkojë shpallje publike të të gjitha vendeve të punës për mësues.

Afati kohor: Zbatimi të nisë që në fillim të vitit akademik 2011-2012.

- **Rekrutimi dhe emërimi i mësuesve**

Procedurat ekzistuese të rekrutimit dhe emërimit të mësuesve në shkolla publike ka mungesë transparence dhe bazohet në njëanshmërinë/ndikimin politik dhe njohjet personale, veçanërisht në nivelin e Drejtorive Rajonale të Arsimit, dhe jo në konkurrimin e hapur dhe sipas meritës.

Rekomandimi 8: Qeveria shqiptare duhet të zhvillojë një sistem të ri për rekrutimin dhe emërimin e mësuesve në shkollat publike, duke ua lënë këtë në dorë drejtorëve dhe këshillave pedagogjike të shkollave. Procedurat në nivele vendore duhet të bazohen vetëm në meritat dhe në konkurrimin e hapur të kandidatëve, duke përdorur kritere profesionale të përcaktuara qartë. Procedurat për emërimin e parë si mësues duhet të përdorin në mënyrë sistematike të dhënat për rezultatet në shkollën e lartë, të ofruara nga universitetet publike.

Afati kohor: Detajet e sistemit të ri të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe zbatimi i tij të nisë në vitin akademik 2012-2013.

- **Aspekte të tjera të pajisjes së shkollave me personel mësues**

Sistemi ekzistues për pajisjen e shkollave publike shqiptare me personel pedagogjik shfaq mungesë qartësie dhe mundësi për paqëndrueshmëri.

Rekomandimi 9: Qeveria shqiptare duhet të përcaktojë kuadrin për një praktikë të qartë, të njësuar dhe të qëndrueshme për emërimin dhe ruajtjen e vendit të punës si mësues në mënyrë të përhershme. Kjo praktikë duhet të qartësojë lidhjen ndërmjet një periudhe prove (nëse do të ketë) dhe procesit konkurrues të plotë e të hapur për emërimin në një post të përhershëm. Gjithashtu, ajo duhet të qartësojë kërkesat që duhet të plotësojnë mësuesit me kalimin e kohës për të ruajtur vendin e tyre të punës në mënyrë të përhershme. Këto kërkesa duhet të përfshijnë një angazhim të qartë dhe konkret për zhvillimin profesional në vazhdimësi, jo vetëm si detyrim profesional, por edhe si e drejtë. Duke qenë një karrierë profesionale në shërbimin publik, mësuesia duhet të bazohet në kontrata individuale, të përhershme. Kjo do të kërkojë gjithashtu që Ministria e Arsimit të nxjerrë udhëzime të qarta lidhur me rolin e listave të mësuesve në dispozicion dhe rolin e mësimitdhënies me këta mësues në përgjithësi.

Afati kohor: Të dhënat të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe zbatimi të fillojë nga viti akademik 2012-2013.

- **Emërimi i drejtorëve të shkollave**

Probleme të veçanta ka edhe me emërimin e drejtorëve të shkollave publike në Shqipëri.

Rekomandimi 10: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë që drejtorët e shkollave të emërohen nëpërmjet një procesi transparent, të bazuar në konkurrimin e hapur dhe sipas meritave, dhe jo të bazuar në njohjet dhe lidhjet politike dhe personale. Kriteret e emërimit duhet të përfshijnë plotësimin me sukses të studimeve të larta në fushën e drejtimit në një universitet publik të akredituar. Drejtorët duhet të përgjigjen për performancën e tyre në vazhdimësi kundrejt kriterëve objektive profesionale. Lypset një rishikim i mëtejshëm, përfshitë të gjithë aktorët përkatës, nëse përdorimi i emërimeve me afat të përcaktuar rrit cilësinë e aplikantëve për postet e drejtorëve.

Afati kohor: Procesi i emërimeve të reja të zbatohet gjatë vitit akademik 2011-2012; marrëveshja për mënyrën e emërimeve me afat të përcaktuar të arrihet gjatë vitit akademik 2011-2012, çdo zbatim si pasojë e këtyre masave të fillojë në vitin akademik 2012-2013; detajet e sistemit të vlerësimit të performancës të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, për t'u zbatuar në vitin akademik 2012-2013.

- **Mësimi privat – kurset private të mësuesve me nxënësit e tyre**

Nisur nga sistemi arsimor bashkëkohor evropian, nuk është e pranueshme që sistemi shkollor publik të shtrembërohet nga numri i madh i kurseve private që mësuesit e shkollave të mesme publike në Shqipëri zhvillojnë me nxënësit e tyre. Nuk është e mjaftueshme që qeveria të vendosë thjesht një ndalim ligjor 'teorik' të kësaj veprimtarie, që pastaj shpërfillet në praktikë.

Rekomandimi 11: Qeveria shqiptare duhet të bashkërendojë një strategji të shumanshme për t'u dhënë fund kurseve private të mësuesve të shkollave të mesme publike me nxënësit tyre. Kjo strategji duhet të bazohet nëpërmjet një fushate kombëtare publiciteti dhe diskutimi kombëtar (ku të përfshihen mësuesit, prindërit, dhe nxënësit) për të theksuar që aspektet korruptive të mësimit privat janë të papajtueshme me parimet etike në jetën publike (përfshirë ndonjë Kod të Sjelljes të miratuar për mësuesit), dhe se sistemi i shkollave të mesme publike duhet të mbështetet në angazhimin ndaj rezultateve më të larta që mund të arrihen nga nxënësit pa nevojën për t'iu drejtuar kurseve private. Qeveria duhet të zbatojë gjithashtu të gjitha nismat konkrete praktike, të nevojshme për eliminuar kurset private nga mësuesit e shkollave të mesme publike me nxënësit e tyre. Këto mund të përfshijnë rritjen e rrogave bazë të mësuesve; uljen e numrit të nxënësve në një klasë në shkollat e mesme dhe zgjatjen e orëve të mësimdhënies në shkollë (duke kombinuar programin për rekrutimin e mësuesve me programin për ndërtimin e shkollave); zhvillimin e konsultimeve shtesë falas në shkollat e mesme publike, të ofruar nga mësuesit brenda kontratës së tyre; garantimin e një baze transparente në Kodin e Sjelljes të miratuar për mësuesit, dhe në legjislacion, për masa të rrepta, përfshirë largimin nga puna, që mund të merren ndaj mësuesve të cilët vazhdojnë të mbajnë kurse privat të palejueshme.

Afati kohor: Fushata publiciteti dhe diskutimi publik të zhvillohen gjatë vitit akademik 2011-2012; detajet rreth masave praktike të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe të fillojnë të zbatohen në vitin akademik 2012-2013.

- **Matura shtetërore**

Zhvillimi i maturës shtetërore ka qenë arritje shumë e rëndësishme për sistemin e arsimit në Shqipëri, dhe zhvillimet në vazhdimësi për të siguruar integritet të plotë të këtij sistemi kombëtar të provimeve kanë rëndësi vendimtare.

Rekomandimi 12: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë dhe bashkërendojë një fushatë kombëtare për t'i bindur të gjithë pjesëtarët e shoqërisë shqiptare se besueshmëria (në veçanti nga institucionet e huaja) e sistemit shqiptar të provimeve të shkollës së mesme varet nga eliminimi i kopjimit, përfshirë kopjimin që lidhet me korrupsionin, në provimet përfundimtare të maturës shtetërore, dhe nga zgjidhja e problemit të pabesueshmërisë së mundshme të sistemit të 'notës mesatare' të viteve të shkollimit. Në kuptimin afatshkurtër, qasje të caktuara ndëshkuese ose mekanike do të jenë të dobishme, për shembull, 'procedimi' bërë publik i administratorëve të provimit dhe nxënësve të veçantë të përfshirë në kopjim në provim, vlerësimi i jashtëm i kampionëve të notës mesatare të viteve të shkollimit. Në të vërtetë, këto qasje, veçanërisht vlerësimi i jashtëm i kampionëve të notës mesatare të viteve të shkollimit, do të ndihmojnë në kuptimin afatgjatë. Megjithatë, është e nevojshme të zhvillohet një fushatë kombëtare me të gjithë sektorët e shoqërisë shqiptare, për të përqaftuar parimin etik në jetën publike se kopjimi dhe praktikat korruptive të lidhura me të nuk janë asnjëherë të pranueshme në një sistem kombëtar provimesh

(veçanërisht, në këtë kuadër, nga administratorët e provimit dhe vetë nxënësit). Në këtë fushatë kombëtare, qeveria duhet të theksojë se përparimi i madh që përfaqëson matura shtetërore, do të minohet nëse nuk eliminohen abuzimet e mbetura (dhe kjo do të cenonte mundësitë e të rinjve shqiptarë për të studiuar jashtë vendit nëse besueshmëria e kualifikimeve të tyre në shkollë të mesme vihet në dyshim).

Afati kohor: Fushata kombëtare të zhvillohet gjatë vitit akademik 2011-2012 (duke përdorur si duhet Kodin dhe Standardet për Mësuesit, të miratuara dhe të bëra publike deri në pranverë të vitit 2012 – shih Rekomandimin 1 më lart); çdo masë shtesë mekanike e zbatuar gjatë vitit akademik 2011-2012 të vlejë plotësisht për provimet në vitin 2012.

- **Universitetet publike**

Një sektor i shëndetshëm i universiteteve publike është themelor për zhvillimin e përgjithshëm të arsimit, ekonomisë dhe shoqërisë në Shqipëri. Në përgjithësi, universitetet publike shqiptare vlerësohen më shumë se universitetet private (këto të fundit do të diskutohen në një raport të veçantë). Ka shumë të dhëna se një pjesë e mirë e personelit është angazhuar me përkushtim për të zbatuar parimet etike më të mira të universiteteve publike. Megjithatë, në universitetet publike në Shqipëri ekziston shqetësimi i dukshëm se mënyra dhe niveli i financimit publik janë të pamjaftueshme për të siguruar cilësinë më të lartë të dëshiruar, dhe ka tregues të fortë të 'korrupsionit vulgar' në radhët e personelit të universiteteve publike.

Rekomandimi 13: Qeveria shqiptare duhet të garantojë që të gjitha fondet që caktohen për universitetet publike, t'u shkojnë vërtet atyre, dhe duhet të zhvillojë dialog të plotë me drejtuesit e universiteteve lidhur me nivelin dhe mënyrat e financimit të nevojshëm për të përmbushur misionin e tyre. Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë një dialog kombëtar me drejtuesit e lartë të universiteteve publike. Ky duhet të orientohet drejt përcaktimit me ndershmëri të përmasave të 'korrupsionit vulgar', dhe drejt masave për zhvillimin e personelit të universiteteve publike, për të siguruar që të gjithë të përqafojnë parimin etik se korrupsionit brenda universiteteve është në antitezë me vlerat e komunitetit të diturisë. Në mënyrë të veçantë, ky dialog duhet të sigurojë eliminimin e praktikave korruptive të dhënies së ryshfeteve personelit akademik nga ana e studentëve për të marrë nota të mira, ose për të siguruar nota kaluese; manipulimit të studentëve për të paguar personelin akademik për kurse private; zbatimit nga personeli akademik të trysnisë së padenjë mbi nxënësit për të blerë tekstet në të cilat ata janë autorë; ose përfshirjes së personelit akademik në mashtrim / kopjim gjatë provimeve në universitete. Nismë të njëjtë qeveria shqiptare duhet të bashkërendojë edhe me studentët e universiteteve dhe prindërit e tyre. Ashtu si me maturën shtetërore, kjo nismë kombëtare nga qeveria shqiptare duhet të theksojë idenë kyçe se mundësitë e të rinjve shqiptarë për të studiuar jashtë vendit do të cenohen në rast se besueshmëria e kualifikimeve të tyre në universitetet publike vihet në dyshim për shkak se sistemi i universiteteve publike ende karakterizohet nga abuzime korruptive. Nga ana tjetër, qeveria shqiptare duhet ta trajtojë këtë nismë me kujdes për të siguruar që çdo mangësi e universiteteve

publike të zgjidhet në të njëjtën kohë që vihen në dukje ato të universiteteve private. Kjo do të ishte e nevojshme për të shmangur trajtimin e padrejtë të universiteteve publike.

Afati kohor: Të zgjidhen problemet me financimin për të garantuar zbatimin e çdo aspekti të mbetur të financimit në vitin akademik 2011-2012, dhe të gjitha aspektet e financimit në vitin akademik 2012-2013; dialogu kombëtar dhe nisma për korrupsionin të ndërmerren gjatë vitit akademik 2011-2012.

- **Sistemi i teksteve alternative**

Ndonëse në të shkuarën ka pasur probleme të mëdha me korrupsionin në sistemin e teksteve jokonkurrese, monopol dhe të kontrolluar plotësisht nga Ministria e Arsimit, sigurisht janë bërë përpjekje të mëdha nëpërmjet sistemit Altertekst për të rritur konkurrencën dhe për të ulur korrupsionin.

Rekomandimi 14: Nëse ruhet, sistemi Altertekst duhet të mbahet nën mbikëqyrje të vazhdueshme nga qeveria shqiptare për rregullime të mëtejshme të mundshme. Për shembull, anëtarësia e Komisionit të Miratimit të Teksteve mund të zgjerohet përtej Ministrisë së Arsimit, pacenueshmëria e objektivitetit të përzgjedhjes deri tek komisionet e vlerësimit të teksteve duhet të rishikohen herë pas here, dhe do të ishte e dobishme që autorësia e teksteve të ishte anonime kur t'i paraqiteshin komisioneve të shkollave. Sigurisht vëmendje i duhet kushtuar edhe thjeshtimit të sistemit të shpërndarjes dhe pagesave, për shembull, duke përdorur DAR-ët si përçuese të porosive dhe pagesave të përbashkëta (por porositje e përbashkët e bazuar përsëri në vendimet e komisioneve të shkollave). Po kështu, të shihet mundësia e thjeshtimit të praktikës së rishikimit të përvitshëm 'tekst për tekst', duke miratuar botimin e disa librash nga i njëjti botues për disa vite. Më themelore, qeveria shqiptare duhet të shtrojë pyetje më të thelluara nëse po shpenzohet kohë e tepruar në atë që në fund të fundit është vetëm një praktikë tradicionale. Meqenëse qasjet e mësimdhënies dhe nxënies po bazohen gjithnjë e më tepër në një mori burimesh, përfshirë burimet e TI-së, praktika e përdorimit të një 'tekstit të detyrueshëm' mund ta kufizojë risinë në mësimdhënie dhe nxënie. Qeveria shqiptare duhet të reflektojë gjithashtu rreth faktit nëse koha dhe energjia që i kushtohet eliminimit të korrupsionit në sistemet e teksteve mund të harxhohej më mirë për luftimin e formave të tjera të korrupsionit brenda sistemit arsimor, si ato të përshkruara në pjesë të tjera të kësaj Analize të Rreziqeve.

Afati kohor: Të gjitha çështjet përkatëse të rishikohen gjatë vitit akademik 2011-2012, çdo zhvillim si pasojë e këtij rishikimi të zbatohet në vitin akademik 2012-2013.

- **Romët**

Arritja e përfshirjes së duhur sociale të komunitetit rom është sfidë e rëndësishme për qeverinë.

Rekomandimi 15: Qeveria shqiptare duhet të angazhohet plotësisht në zbatimin e politikave sociale të diferencuara për komunitetin rom, dhe të shpenzojë me transparencë të gjithë financimin e jashtëm të dhënë për komunitetin rom për këtë qëllim. Megjithatë, kjo nuk duhet të nënkuptojë dërgimin e fëmijëve romë në shkolla ku mbizotërojnë romët. Në vend të kësaj, përparësi duhet t'i jepet zhvillimit të qendrave sociale për romët, duke krijuar mundësi për arsimin parashkollor, mjedise mbështetëse për nxënësit në shkollë, dhe mbështetje për zhdukjen e analfabetizmit në radhët e të rriturve. Gjithashtu, për familjet romë duhet të garantohet plotësisht dhënia falas e teksteve shkollore.

Afati kohor: Zbatimi të realizohet gjatë vitit akademik 2011-2012, përfshirë hapjen e qendrave sociale.

2 KORRUPSIONI NË SISTEMIN E ARSIMIT NË SHQIPËRI

Kur analizojmë aspektet e sistemit të arsimit në Shqipëri, është e rëndësishme të theksohet se duhen trajtuar e zgjidhur çështje të mëdha që lidhen me korrupsionin. Këto vazhdojnë të përbëjnë shqetësim të përgjithshëm lidhur me korrupsionin në Shqipëri. Sondazhet më të fundit të përgjithshme për korrupsionin janë 'Korrupsioni në Shqipëri: Perceptimi dhe përvoja – Sondazh i vitit 2009', dhe 'Korrupsioni në Shqipëri: Perceptimi dhe përvoja – Sondazh i vitit 2010', të dy të organizuar nga Instituti për Kërkime dhe Alternativa të Zhvillimit (IDRA), Shqipëri, për Agjencinë e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID) (Instituti për Kërkime dhe Alternativa të Zhvillimit [IDRA], Shqipëri, 2009 dhe 2010). Më gjerësisht, këto sondazhe paraqesin shqetësimin e vazhdueshëm të publikut të përgjithshëm për nivelet e korrupsionit. Për shembull, në vitin 2010 niveli mesatar i korrupsionit në njëzet grupe institucionale vlerësohej në shifrën 62.4 në një shkallë ku 0=shumë i ndershëm, dhe 100=shumë i korruptuar. Besimi mesatar në një numër prej pesëmbëdhjetë institucioneve vlerësohej në shifrën 43.8, në një shkallë ku 0=nuk kam aspak besim, dhe 100=besoj shumë (IDRA 2010, Përmbledhje Ekzekutive, f. 3).

Sigurisht, sektori i arsimit nuk vlerësohet si më i korruptuari në këto sondazhe. Në vitin 2010, në një shkallë ku 0=shumë i ndershëm dhe 100=shumë i korruptuar, publiku i përgjithshëm i vlerësoni mësuesit e shkollave publike në shifrën 46, kundrejt mesatares 62.4 në njëzet grupe institucionale (ku mjekët, për shembull, vlerësoheshin në shifrën 79) (IDRA 2010, f. 9). Në vitin 2009, vetëm 9.6% e publikut të përgjithshëm tregoi se kishte dhënë ryshfet për fëmijët në shkollë, një rënie nga 29% në vitin 2005, dhe krahasuar, për shembull, me 37.1% të atyre që i kishin dhënë ryshfet një doktori ose infermiereje (IDRA 2009, f. 18). Megjithatë, duhet theksuar se kjo nuk duhet të nënkuptojë vetëkënaqësinë e mungesës së problemeve të korrupsionit në sektorin e arsimit. 'Vlerësimi i korrupsionit' me shifrën 46 për mësuesit e shkollave publike për vitin 2010 pësoi keqësim krahasuar me vlerësimin më pozitiv prej 43.1 në vitin 2009 (IDRA 2009, f. 9). Siç do të shtjellohet në pjesët në vijim, çështjet me mësuesit e shkollave publike nuk përqendrohen rreth dhënies së drejtpërdrejtë të ryshfeteve, por, në vend të kësaj, rreth çështjeve më të tërthorta që publiku i përgjithshëm në Shqipëri mund të mos i pasqyrojë plotësisht në vlerësimin

e korrupsionit nga ana e tij. Për shembull, prindërit mund t'u bëjnë mësuesve të shkollave publike pagesa shumë më të panevojshme për kurse private të zhvilluara nga mësuesit me nxënësit e tyre. Në përgjigjen e një pyetjeje që ka të bëjë me 'vlerësimin e korrupsionit' në 'ryshfete', prindërit mund të mos i marrin parasysh këto pagesa, sepse ato nuk janë 'ryshfete' si të tilla. Të shkojmë më tutje. Nëse mësuesit e shkollave fillore, të cilët caktohen si administratorë në provimet e maturës, lejojnë kopjim nga 'dëshira për të ndihmuar nxënësit', por jo për përfitim personal, kjo mund të mos pasqyrohet si korrupsion në vlerësimin negativ të mësuesve nga ana e publikut. Megjithatë, nëse ka të dhëna të këtyre praktikave, ky dokument do të argumentojë se këto tregojnë praninë e problemeve të korrupsionit, të cilat nevojitet të trajtohen. Në vlerësimin e sektorit të arsimit duhet nënvizuar gjithashtu se Sondazhet Kombëtare të Korrupsionit i vlerësojnë pedagogët e universiteteve shumë më negativisht për korrupsion se mësuesit e shkollave publike. Për shembull, Sondazhi i vitit 2010 i vlerësoi pedagogët e universiteteve në shifrën 71 në shkallën ku 0=shumë i ndershëm dhe 100=shumë i korruptuar. Ky ishte vlerësimi më 'i korruptuar' i pedagogëve të universiteteve nga publiku i përgjithshëm për pesë vite (IDRA 2010, f. 9, 10).

3 RRUGËT E PËRGJITHSHME TË PËRBALLJES ME KORRUPSIONIN

Projekti i Këshillit të Evropës/BE-së i referohet 'korrupsionit' dhe nevojës për ta luftuar atë. Një pjesë e konsiderueshme e literaturës i trajton çështjet e korrupsionit duke zbatuar një këndvështrim mekanik, në të cilin theksi vihet në masë të madhe në sistemet e llogaridhënies nga lart-poshtë dhe në përdorimin e masave ndaluese, disiplinore dhe ndëshkuese. Kjo qasje priret të përqendrohet në eliminimin e sjelljes negative, të tilla si ryshfeti. Edhe analiza më e gjerë dhe plotësisht e zhvilluar, si ajo e autorëve Hallak dhe Poisson, '*Shkolla të korruptuara, universitete të korruptuara: Çfarë mund të bëhet?*', përmban një pjesë të mirë të kësaj qasjeje (Hallack dhe Poisson, 2007). Kjo qasje është e rreptë dhe sistematike në kategorizimin e llojeve të veprimtarisë korruptive, dhe gjithë-përfshirëse në një pjesë të mirë të analizës së saj të masave mekanike për eliminimin e tij. Megjithatë, theksi i parë i saj priret të jetë në vendosjen e normave dhe rregullave, ku parimet e sjelljes etike dhe profesionale janë reduktuar thjesht në një tërësi normash brenda një liste më të gjerë normash. Më shumë theks vihet në mekanizmat ekzekutues për 'normat profesionale' se sa në parimet pozitive themelore të sjelljes etike dhe profesionale. Kjo qasje rrezikon të trajtojë simptomat dhe jo shkaqet e korrupsionit.

Siç do të shtjellohet më poshtë në këtë dokument, qasja mekanike në Shqipëri duket se ka një zbatim të veçantë, duke penguar reformat themelore të kërkuara në lidhje me sjelljen. Një pjesë e mirë e diskutimit me pushtet-mbajtësit përfshin referimin e herëpashershëm në 'Ligjin' e ardhshëm, veçanërisht në 'Ligjin e rishikuar për arsimin parauniversitar', ose 'Projekt-ligji', siç quhej zakonisht. Kjo duket se ilustronte dy probleme. Së pari, po shfaqet njëfarëlloj 'kulture varësie' ku individë, grupe dhe institucione shmangin nismën pozitive në nivelin e tyre, sepse 'Ligji' gjeneron një zgjidhje nga lart-poshtë. Së dyti, pushtet-mbajtësit ekzistues duket se janë të aftë ta manipulojnë këtë situatë për leverdi të tyre. Ligji i rishikuar i propozuar duket se ka

qenë 'Draft' për një kohë jashtëzakonisht të gjatë. Kjo u mundëson pushtet-mbajtësve t'i shmangen kritikës trysnuese të praktikës së sotme, duke treguar se çështja në diskutim do të trajtohet në Ligjin e ri. Gjithashtu kjo u mundëson pushtet-mbajtëse të shmangin qartësinë e politikave të ardhshme, sepse nuk ekziston ndonjë bazë transparente që do ta ndihmonte publikun e përgjithshëm të kuptojë përmbajtjen e përpiktë dhe të synuar të ligjeve të reja (siç do të ceket më poshtë, kjo teknikë e shmangies së transparencës përdoret kryesisht me dokumente të politikave publike). (Këto çështje të veçanta të Projekt-ligjit do të trajtohen përsëri, veçanërisht në Pjesët 4.6-4.9 më poshtë.)

Dokumenti në shtjellim e sipër bazohet në një qasje më të gjerë dhe më pozitive ndaj 'korrupsionit'. Argumenti themelor është se sistemi arsimor në Shqipëri do të ecë përpara dhe do të largohet nga tipare të caktuara 'korruptive' vetëm nëse të gjithë sektorët përkatës të shoqërisë shqiptare angazhohen plotësisht në zbatimin e parimeve etike kyçe në jetën publike dhe profesionale. Kjo do të kërkojë që qeveria shqiptare të mbajë qëndrime publike transparente për këto parime kyçe dhe të angazhohet në një diskutim publik plotësisht të hapur për çështjet e lidhura me to. Edhe në këtë rast, në sondazhet kombëtare për korrupsionin, sektori i arsimit nuk kritikohet aq shumë sa sektorët e tjerë për mungesë transparence. Për shembull, në 2010, publiku i përgjithshëm i vlerësoi institucionet publike për transparencën e tyre nëpërmjet një shkalle ku 0=aspak transparent dhe 100=plotësisht transparent. Ministria e Arsimit u vlerësua në shkallën 44, kundrejt mesatares në shkallën 38.7, dhe asnjë departament tjetër qendror nuk arriti një vlerësim kaq të lartë (IDRA 2010 f. 15). Megjithatë, ky vlerësim tregon ende një pikëpamje të përgjithshme se Ministria është më pak e kënaqshme në drejtim të 'transparencës'. Siç do të përvijohet më poshtë në këtë dokument, ky gjykim përputhet me përvojën e ekspertëve të jashtëm gjatë zhvillimit të analizës së tyre. Qëndrimet e Ministrisë në lidhje me parime të caktuara themelore nuk përcaktohen gjithnjë lehtë nga dokumentet zyrtare, çka shpie në shmangien e diskutimit të rreptë publik të çështjeve të lidhura me to. Për shembull, ekspertët e patën të vështirë të identifikonin dokumentacion konkret për 'paligjshmërinë' e mësimit privat të mësuesve të shkollave publike me nxënësit e tyre. Nga ana e vet, kjo krijon përshtypjen se qeveria qendrore nuk e ka përqendruar plotësisht debatin publik në papranueshmërinë e kësaj praktike. Në vend që të përqendrohet në prodhimin e dokumenteve të hollësishme mekanike që duket se merren me çështjet, por që më pas duket se shpërfillen në praktikë, qeveria shqiptare duhet të përqendrohet në përcaktimin më transparent të parimeve themelore kyçe, dhe në diskutimin më të thelluar publik të domosdoshmërisë së respektimit të këtyre parimeve nga të gjithë individët përkatës. Kur parimet kyçe të etikës në jetën publike shkelen në shkallë të gjerë, kjo duhet të pranohet qartësisht. Për shembull, nëse ka lindur problemi se administratorët e provimeve të maturës lejojnë kopjim në provime, atëherë grupet publike dhe grupet profesionale kryesore duhet të përballen me këtë duke zhvilluar një diskutim kombëtar, dhe jo ta shmangin debatin duke iu referuar rregullave të hollësishme burokratike që të dhënat tregojnë se po shpërfillen në terren.

Në këtë kuadër, qeveria shqiptare duhet të konfirmojë publikisht se mësuesit e shkollave janë të përkushtuar ndaj parimeve të profesionalizmit, të mishëruara në

kodet dhe standardet kombëtare detyruese. Siç sugjeron punimi i një eksperti të PACA-s kohët e fundit, këto parime duhet të paraqiten si parime të përgjithshme që përcaktojnë sjelljet pozitive në themel të sjelljes profesionale (gjuha e llojit 'ju duhet të'), dhe jo rregullat e sjelljes negative (gjuha e llojit 'juve nuk ju lejohet të'). Ky punim i kohëve të fundit përfaqëson sjelljet pozitive të përcaktuara në një ekzemplar të Kodit të Profesionalizmit dhe Sjelljes në Evropën Perëndimore për mësuesit e shkollave në Skoci, me rregullat negative të sjelljes, të përgatitura në Projekt-Kodin e Sjelljes për Mësuesit dhe Mekanizmit Rregullator të saj për Shqipërinë, i kohëve të fundit (2008) (shih PACA 2010b, që përfaqëson Mësimdhënien e Përgjithshme në Skoci 2008 me Shoqërinë e Hapur për Shqipërinë 2008). Nevojitet shumë më tepër se gjuha e ngushtë e një neni (neni 14) të Kontratës Kolektive të Punës 2010-2014, të majit të vitit 2010, ndërmjet Ministrisë së Arsimit dhe sindikatave kombëtare (Sindikata e Pavarur e Arsimit në Shqipëri [SPASH] dhe Federata e Sindikatave të Arsimit në Shqipëri [FSASH]), ku palët bien dakord 'që të fillojnë procedurat ligjore për miratimin e Kodit të Etikës së Mësuesit dhe të mekanizmit rregullator të tij' (shih Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d). Në vend që thjesht 'të varrosë' çdo nismë për Kodin e Mësuesit duke e trajtuar atë si një çështje e vogël brenda një dokumenti shumë më të përgjithshëm, qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë një fushatë të tërë për Kodin e Etikës/Kodin e Sjelljes të Mësuesit. Kjo duhet të bazohet në parimet e sjelljes pozitive në themel të sjelljes profesionale, siç propozohet në dokumentin e një eksperti të PACA-s kohët e fundit. Ky Kod duhet të lidhet gjithashtu me standarde pozitive më të gjera të lidhura me profesionin e mësuesisë në shkollë, si ato që mund të gjenden në dokumentin ekzistues të Ministrisë së Arsimit 'Standardet e Përgjithshme Bazë për Mësuesin' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010g). Është vendimtare që si Kodi, ashtu dhe standardet të shkojnë përtej statusit aktual të draftit.

Megjithatë, ky angazhim më i gjerë etik duhet të jetë në nivelin e gjithë shoqërisë. Në veçanti, qeveria shqiptare duhet të adresojë nëpërmjet debatit publik disa paqartësi në qëndrimet publike ndaj korrupsionit. Sondazhi Kombëtar për Korrupsionin, viti 2010, përmban pyetje vërtet interesante, të cilat ilustrjnë një çështje kryesore këtu. Pjesëtarëve të publikut të përgjithshëm u paraqiten skenarë të ndryshëm dhe u kërkohet të shprehin nëse 'dhënësit' e 'ryshfetit' janë 'të korruptuar dhe duhet të dënohen', 'të korruptuar por të justifikuar' ose 'jo të korruptuar', ndërkohë që të njëjtat pyetje bëhen edhe për 'marrësit' e ryshfetit. Një shembull i dhënë është ai i 'nxënësit' i cili i jep një këmishë mësuesit, me shpresën se do të marrë notë më të mirë'. Sigurisht, 72.9% u përgjigjën se mësuesi që pranon këmishën, është 'i korruptuar dhe duhet të dënohet' (megjithëse, vërtet shqetësuese, 19.8% u përgjigjën se mësuesi ishte 'i korruptuar por i justifikuar' dhe 7.2% 'jo i korruptuar'). Megjithatë, është veçanërisht interesante të vërehet se vetëm 32.2% u përgjigjën se nxënësi që jep këmishën, është 'i korruptuar dhe duhet të dënohet', kundrejt 48% të atyre që u përgjigjën se nxënësi është 'i korruptuar por i justifikuar', dhe 19.8% se nxënësi është 'jo i korruptuar' (shih IDRA 2010, f. 21). Ndërsa numri që e përcaktoi nxënësin si 'jo të korruptuar' ka rënë gjatë pesë viteve të fundit (nga 27.6% në 19.8%), me një rritje gjegjëse në përgjigjen 'i korruptuar por i justifikuar', numri i atyre që u përgjigjën se nxënësi është 'i korruptuar dhe duhet të dënohet' nuk është rritur (shifra 32.2% e vitit 2005 është e njëjtë me shifrën e vitit). Qeveria shqiptare duhet të

ndërgjegjësojë publikun për parimin se dhënia, ashtu si dhe marrja, e ryshfetit është korruptive dhe e pajustificuar, dhe se duhet të ketë përkushtim universal ndaj parimit etik të eliminimit të këtij lloji korrupsioni nga jeta publike.

Në sektorin e arsimit, ky angazhim është vendimtar nëse dëshirohet që sistemi arsimor në Shqipëri të bëhet një sistem evropian vërtet bashkëkohor. Ndërsa njihen dhe pranohen kufizimet jashtëzakonisht sfiduese që ka vendosur historia e Shqipërisë në realizimin e këtyre parimeve deri në ditët e sotme, rreshtimi i mëtejshëm në një hap me Evropën kërkon zhvillime themelore. Vetëm këto zhvillime do ta shndërrojnë angazhimin e padiskutueshëm që shoqëria shqiptare tregon për rëndësinë e arsimit, në arritje në arsim të cilat do të kenë besueshmëri të plotë në Evropën bashkëkohore.

Prandaj, për momentin rruga shqiptare në përballjen me 'korrupsionin' mbështetet në procedura mekanike burokratike, të mishëruara në dokumente rregullatore dhe ligjore të cilave u mungon transparenca për publikun e përgjithshëm. Ndalimi i praktikave të caktuara korruptive të përmbajtura në këto dokumente shpërfillet gjerësisht nga publiku i përgjithshëm dhe nga grupet profesionale kryesore, siç janë mësuesit, të cilët vazhdojnë t'i shohin këto praktika si të pranueshme.

Rekomandimi 1: 'Korrupsioni' brenda sistemi i arsimit në Shqipëri nuk duhet të trajtohet duke u mbështetur në prodhimin e masave rregullatore mekanike nga lart-poshtë. Qeveria shqiptare duhet të ndërtojë një bazë transparente parimesh themelore etike për gjithë jetën publike dhe profesionale, dhe të sigurojë angazhimin e publikut të përgjithshëm ndaj këtyre parimeve nëpërmjet fushatës kombëtare ndërgjegjësuese dhe diskutimit publik. Për sektorin e arsimit publik kjo duhet të përfshijë miratimin dhe bërjen publike të Kodit të Sjelljes dhe Kodit të Standardeve Profesionale për Mësuesit.

Afati kohor: Fushata e gjerë kombëtare dhe diskutimi i gjerë publik të fillojnë gjatë viteve 2011 dhe 2012; Kodi dhe Standardet për Mësuesit të miratohen ligjërisht dhe të bëhen publike me fushatë publicitetit deri në pranverë 2012.

4 REKRUTIMI, EMËRIMI DHE NGRITJA NË DETYRË NË SISTEMIN E ARSIMIT TË DETYRUESHËM

4.1 Cilësia e studentëve hyrës në degën dhe profesionin e mësuesisë

Një mori të dhënash tregojnë se Shqipëria përballet me probleme në rekrutimin e studentëve të cilësisë më të lartë, të cilët hyjnë në degën dhe profesionin e mësuesisë. Në një numër takimesh me mjaft të rinj të aftë shqiptarë, si nxënës të shkollave të mesme, ashtu dhe studentë të universiteteve, ishte shqetësues fakti se kishte një mungesë të plotë interesi në mësuesinë si karrierë. Kjo vlente njësoj si për nxënësit e shkollave të mesme, ashtu dhe për studentët e universiteteve, dhe si për të rinjtë në Tiranë, ashtu dhe ata jashtë Tiranës. Në takimet me prindër në Tiranë, u

komentua se në mësuesi hyjnë nxënësit më të dobët. Personeli i universiteteve publike në Tiranë, i përfshirë në arsimimin e mësuesve, shprehu me bindje pikëpamjen se nxënësit më të mirë nuk hyjnë në mësuesi (vëmendja kryesore e tyre ishte në mësimdhënien në shkollë të mesme). Personeli i universiteteve e lidhte këtë me rrogat e ulëta të mësuesve (shih Pjesën 4.3 më poshtë) dhe klasat me numër të madh nxënësish në shkollat e mesme (shih Pjesën 4.4 më poshtë). Ky personel komentoi gjithashtu se kohët e fundit i ishte kërkuar të rriste numrin e studentëve të pranuar në programet për arsimimin e mësuesve. Pikëpamja e tyre ishte se atyre u ishte kërkuar të merrnin një numër të tepruar studentësh, dhe kjo i kishte shumëfishuar problemet me cilësinë e të pranuarve. Edhe mësuesit e shkollave të mesme jashtë Tiranës, përfshirë një drejtor, e kritikonin cilësinë e dobët të studentëve që hynin në degën e mësuesisë, dhe kjo kritikë vlente për studentët që përgatiteshin për të punuar deri në klasën e nëntë, si dhe në shkollat e mesme. Këta mësues të shkollave të mesme ndjenin se po diplomoheshin një numër i tepruar mësuesish, dhe për rrjedhojë papunësia në radhët e të diplomuarve si mësues është arsyeja kryesore përse mësuesia nuk është karrierë tërheqëse për shumicën e të rinjve të aftë.

Nga ana tjetër, personeli i shkollave të mesme në Tiranë në përgjithësi dukej i kënaqur me cilësinë e mësuesve të rinj të rekrutuar në shkollat e tyre, dhe personeli i universiteteve të përfshirë në arsimimin e mësuesve jashtë Tiranës dukej shumë më pak i interesuar se personeli në Tiranë për cilësinë e studentëve hyrës në degën e mësuesisë. Edhe zyrtarë të sindikatës kombëtare të mësuesve shfaqën një pamje më pozitive për rekrutimin e mësuesve të tanishëm. Ata i përcaktuan vitet 1990-2000 si periudhë të vështirë për shkak të rrogave të ulëta dhe kushteve të këqija të punës, kur mësimdhënia nuk ishte tërheqëse. Megjithatë, ata thanë se që nga viti 2000 kishte pasur përmirësime, veçanërisht me rritjet e rrogave në katër vitet e fundit.

Me gjithë disa pretendime të kundërta pozitive, të tilla si këto, bilanci i të dhënave tregon se për momentin ka një problem në tërheqjen e të rinjve më të aftë në mësuesi (në një farë kuptimi, treguesi më i fortë për këtë është dëshmia e të rinjve shqiptarë mbresëlënës të cilët morën pjesë në takime të ndryshme). Gjithashtu u vu re se një numër i ndjeshëm shqiptarësh më në moshë (përfshirë pedagogë të universiteteve, mësues të shkollave dhe prindër) komentuan fuqimisht se në të shkuarën (ndoshta me këtë aludonin për periudhën para vitit 1990) mësimdhënia kishte tërhequr studentë të cilësisë më të lartë. Nisur nga fakti se studimet ndërkombëtare theksojnë rëndësinë vendimtare të mësuesve të cilësisë më të lartë për fuqinë e sistemeve arsimore, ekonomike dhe sociale të një shteti (shih, për shembull, OECD 2005; McKinsey dhe Co. 2007), aksioni për të siguruar përfshirjen në arsimimin e mësuesve dhe në profesionin e mësuesisë të studentëve më të aftë është themelor.

Kjo mund të përfshijë eksplorimin e përdorimit të studimeve pas-universitare në mësuesi të përdorura në një numër vendesh të Evropës perëndimore. Kjo rrugë në Shqipëri mund t'u jepte studentëve më të mirë mundësinë që zgjedhjen e mësuesisë si karrierë të mundshme ta shtyjnë plotësisht deri në studimet e nivelit Master, pasi të kenë kryer studimet për arsim, pedagogji, përvojën praktike etj. (kur iu shpjegua kjo rrugë, nxënësit e shkollave të mesme të Tiranës pranuan se u dukej tërheqëse).

Prandaj, zhvillimi në vazhdimësi i sistemit të arsimit të detyrueshëm në Shqipëri do të varet nga rekrutimi i studentëve më të mirë në degën dhe profesionin e mësuesisë.

Rekomandimi 2: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë një fushatë publiciteti dhe marketingu të profilit të lartë për të theksuar rëndësinë e mësimit si karrierë, dhe për të tërhequr studentët më të mirë në degën e mësuesisë. Qeveria duhet të angazhohet plotësisht me personelin degës së mësuesisë në universitete, për të shqyrtuar se si mund të zhvillohen programe dhe rrugë që garantojnë tërheqjen e studentëve më të mirë në degën e mësuesisë, dhe si të punohet me sektorin e shkollave të mesme për t'u ofruar nxënësve më të aftë në këto shkolla udhëzime pozitive për karrierën e mësuesisë.

Afati kohor: Fushata qeveritare e publicitetit dhe marketingut të ndërmerret gjatë vitit akademik 2011-2012; të përfshihen diskutime të Qeverisë me sektorin e universiteteve për çështje të programeve për arsimimin e mësuesve gjatë vitit akademik 2011-2012; çdo zhvillim i ri të zbatohet duke nisur nga viti akademik 2012-2013 e tutje; diskutimet e Qeverisë me sektorin e shkollave të mesme për qasjen ndaj udhëzimeve për karrierë të zhvillohen gjatë vitit akademik 2011-2012, si pasojë e të cilave programet për udhëzimet në karrierë të nisur plotësisht duke filluar që në vitin akademik 2012-2013.

4.2 Aspekte të tjera të përgatitjes së mësuesve

Në takimet me personelin që merrej me përgatitjen e mësuesve në universitetet publike, si brenda ashtu dhe jashtë Tiranës, personeli tregoi angazhim të fortë për të zhvilluar arsimimin e mësuesve për të plotësuar standardet, duke përfshirë procesin e Bolonjës dhe treguesit e BE-së në përgjithësi. U përmendën shembuj interesantë të risive të kohëve të fundit, përfshirë bashkëpunimin me universitetet brenda BE-së.

Nga ana tjetër, ka gjithashtu të dhëna për disa probleme dhe tensione rreth përgatitjes së mësuesve, krahas problemeve me cilësinë e studentëve hyrës, të diskutuara tashmë. Brenda sektorit të përgatitjes së mësuesve ka të dhëna për tensione lidhur me përgatitjen përkatëse të mësuesve të shkollave të mesme dhe mësuesve të cilët punojnë deri në klasën e nëntë. Personeli i universiteteve publike në Tiranë, përgjegjës për arsimimin e mësuesve të shkollave të mesme, duket se ka problem me njohjen e lëndëve nga mësuesit e klasës së nëntë. Personeli i universiteteve publike jashtë Tiranës, që për momentin ofron arsimimin e mësuesve deri në klasën e nëntë, dëshiron të ofrojë arsimimin për mësues të shkollave të mesme. Në praktikë, duket se mësuesit e arsimit të ciklit të ulët, të diplomuar në zonat jashtë Tiranës, të përgatitur për të punuar deri në klasën e nëntë, po punësohen edhe si mësues në shkollë të mesme. Këto të dhëna dolën nga personeli i universiteteve dhe në nivelin e drejtorive të shkollave të mesme. Tensioni rreth politikave kombëtare për emërimin e mësuesve të ciklit të ulët në shkolla të mesme pasqyron tensione më të përgjithshme në marrëdhëniet ndërmjet Tiranës dhe pjesës tjetër të Shqipërisë, lidhur me arsimin dhe probleme të tjera. Për shembull, mësuesit e shkollave të mesme në një qytet tjetër të madh të vizituar përmendën probleme të tjera të mëdha lidhur me mësuesit me kualifikim të dobët në zonat larg qyteteve.

Personeli i universiteteve publike në Tiranë, i përfshirë në arsimimin e mësuesve, vuri në dukje se nuk ka pasur konsultim me personelin e universiteteve për provimin e ardhshëm profesional për praninë në mësuesi. Në takimin me personelin e lartë të Agjencisë Kombëtare të Provimeve, shumë pak hollësi u dhanë lidhur me këto provime të reja për 'profesionet e rregulluara', përveç deklarimit të qartë se Agjencia do të ishte përgjegjëse për to.

Sistemi shqiptar i përgatitjes së mësuesve qartazi shfaq një numër të rëndësishëm përparësish, veçanërisht angazhimi i personelit të universiteteve publike ndaj zhvillimeve në linjë me Procesin e Bolonjës dhe praktikat më të mira të BE-së. Megjithatë, ekziston nevoja për politika kombëtare për të zgjidhur problemet rreth raporteve ndërmjet përgatitjes së mësuesve për shkollat të mesme dhe mësuesve të klasës së nëntë, dhe raporteve ndërmjet përgatitjes së mësuesve për Tiranën dhe atyre për pjesën tjetër të vendit. Gjithashtu lypset të eksplorohej në thellësi lidhja ndërmjet përgatitjes së mësuesve në universitete dhe çdo provimi profesional.

Ka të dhëna të qarta se sistemi shqiptar i përgatitjes së mësuesve brenda universiteteve publike po zhvillohet drejt modeleve të përgjithshme evropiane në aspekte të tilla si strukturat e kurseve, dhe është e rëndësishme të vazhdohet për ta çuar më tej këtë zhvillim.

Rekomandimi 3: Qeveria shqiptare duhet të zbatojë një qasje përfshirëse në bashkëpunimin me universitetet për zhvillimin e mëtejshëm të përgatitjes së mësuesve, duke garantuar barazi në vlerësimin e nevojave të mësimit në klasat e nënta dhe në shkollat të mesme, dhe të nevojave të zonave jashtë Tiranës, si dhe në Tiranë. Në veçanti, asnjë provim profesional për praninë në mësuesi nuk duhet të zhvillohet për sa kohë që nuk është i lidhur në mënyrë koherente me kurset e përgatitjes së mësuesve në universitete, dhe nuk përfshin drejtuesit dhe personelin e universiteteve publike në planifikimin e tij. Në të vërtetë, qeveria duhet ta justifikojë plotësisht dhe publikisht organizimin e një provimi të tillë të veçantë.

Afati kohor: Diskutimet me universitetet të zhvillohen gjatë viti akademik 2011-2012; çdo provim profesional duhet të shtyhet deri sa të jenë përfunduar këto diskutime, dhe të fillojë zbatimi, nëse kërkohet, vetëm për vitin akademik 2012-2013.

4.3 Nivelet e rrogave të mësuesve

Ka pasur një lloj paqartësie në të dhënat e paraqitura lidhur me nivelet e rrogave të mësuesve të shkollave. Prindërit në Tiranë dukej se e kishin të qartë se nivelet e rrogave janë të ulëta, prandaj përhapjen e gjerë të mësimit privat ata e lidhnin me rrogat e ulëta të mësuesve të shkollave publike (shih Pjesën 5 më poshtë). Edhe personeli i universiteteve publike në Tiranë, i përfshirë në arsimimin e mësuesve, e lidhte pamundësinë për të rekrutuar studentët më të mirë në mësuesi me rrogat e ulëta të mësuesve.

Megjithatë, mendimet pozitive për rrogat e mësuesve ishin më të shumta. Personeli i shkollave të mesme në Tiranë ishte në përgjithësi i kënaqur me nivelet e rrogave (megjithatë, kjo ishte në kontekstin e personelit të përbërë nga 90% femra, të cilat kënaqësinë për nivelin e rrogave e lidhnin me përshkrimin se 'mbështeteshin nga bashkëshortët e tyre'). Edhe personeli i shkollave të mesme jashtë Tiranës deklaroi se shpërblimi i mësuesve dhe kushtet e punës në përgjithësi janë të krahasueshme me profesionet e tjera. Një këshilltar i Ministrisë së Arsimit argumentoi se rrogat e mësuesve ishin dyfishuar në katër vitet e fundit dhe, për rrjedhojë, marrëdhëniet e qeverisë me sindikatat janë të mira. Dyfishimin e rrogave në katër vitet e fundit e përmendën edhe mësuesit e shkollave të mesme jashtë Tiranës. Informacioni që i dha ekipit të PACA-s një këshilltar vendor tregoi se rrogat e mësuesve në shkollat publike luhaten në shifrat 37,000-42,000 lekë neto në muaj, d.m.th, rreth 260-300 euro. Ky këshilltar gjykoi se këto nuk janë rroga të ulëta sipas standardeve të përgjithshme shqiptare.

Nga ana tjetër, këta mësues përmendën edhe kalimin paralel nga pagimi i 13 rrogave në pagimin e 12 rrogave në vit, që kishte efektin e fryrjes së rreme të rritjes së rrogave në dukje nëse shifrat jepen në kuadrin e rrogës mujore. Zyrtarë të sindikatës kombëtare pranuan se rrogat mund të mos jenë dyfishuar në terma realë në katër vitet e fundit, por ata gjykonin se vërtet kishte pasur rritje të madhe të rrogave në këtë periudhë, dhe këto kishin qenë më të larta se në pjesë të tjera të sektorit publik.

Këto të dhëna të paqarta të dala nga intervistat lidhur me rrogat e mësuesve të shkollave janë në të njëjtën linjë me të dhënat e nxjerra nga një 'Sondazhi i Aktorëve të Përfshirë në Shkollat në Shqipëri' i zhvilluar nga Banka Botërore në vitin 2009 me një kampion shkollash filllore shqiptare. Ky Sondazh zbuloi se rreth 50% e mësuesve ishin të kënaqur me rrogën e tyre dhe rreth 50% ishin të pakënaqur, por kënaqësia ishte më e lartë në zonat rurale (65%) se në zonat urbane (35%) (Banka Botërore 2010 Shtojca: f. 13-15).

Ekziston nevoja të përcaktohet një pozicion më i qartë lidhur me rrogat e mësuesve brenda shoqërisë shqiptare, si në krahasim me pjesën tjetër të sektorit publik, ashtu dhe me fuqinë punëtore më në përgjithësi. Siç do të diskutohet më poshtë, kjo analizë duhet të shpjegojë në rezultate të cilat sigurojnë që mësuesit e shkollave publike të shpërblehen si duhet, për të ulur shtysat për t'u përfshirë në llojin e mësimit privat që mbizotëron tani për tani (shih Pjesën 5 më poshtë). Rezultatet duhet të sigurojnë gjithashtu që publiku i përgjithshëm t'i perceptojë rrogat e mësuesve si të nivelit të duhur. Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014, e majit 2010, kërkon në nenin 8.1 që të ketë një sistem pagash që 'mundëson vlerësim më të mirë të figurës dhe punës së mësuesit' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d). Megjithatë, nevojitet të vendoset theks shumë më i fortë në këtë synim politik.

Prandaj, çdo fushatë për të rekrutuar dhe mbajtur individë të cilësisë më të lartë në mësuesi duhet të zgjidhë edhe çështjen e rrogave të mësuesve.

Rekomandimi 4: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë që rrogat e mësuesve të shkollave publike të jenë aq të larta sa të tërheqin studentët më të mirë në këtë profesion, dhe të ketë një kuptim të qartë nga publiku se rrogat bazë të mësuesve të jenë në nivel të tillë që mësuesve të shkollave të mos u nevojitet t'i drejtohen mësimi privat për të arritur një standard përgjithësisht të përshtatshëm të ardhurash nga profesioni.

Afati kohor: Të rishikohen plotësisht rrogat e mësuesve të shkollave gjatë vitit akademik 2011-2012; të zhvillohet fushatë publiciteti pozitiv për rrogat e mësuesve të shkollave, dhe çdo zbatim për rritjen e rrogave (nëse është e nevojshme) të bëhet gjatë vitit akademik 2012-2013.

4.4 Klasat e mëdha në shkollat e mesme publike

Shkollat e mesme publike në Tiranë duket se kanë probleme të veçanta me shumë klasa të mëdha. Personeli i universiteteve publike në Tiranë, i përfshirë në arsimimin e mësuesve, e përcaktoi këtë si faktor madhor në shkurajimin e nxënësve më të mirë për të hyrë në degën e mësuesisë. Nxënësit e shkollave të mesme në Tiranë treguan se disa klasa maturantësh përbëheshin nga deri 46 nxënës. Mësuesit e shkollave të mesme në Tiranë i përshkruan klasat e maturantëve midis 30 dhe 40 nxënësve, dhe deklaruan se brenda pesë viteve numri i nxënësve në një klasë ishte rritur nga rreth 30. Ata përshkruan situatën ku shkollat e mesme të Tiranës përballen me trysni në rritje për shkak të rritjes së numrit të nxënësve, ku funksiononte sistemi me turne për të përballuar numrin e madh të këtyre nxënësve. Edhe zyrtarë të sindikatës kombëtare e pranuan ekzistencën e problemit të klasave me numër të madh nxënësish në shkollat e mesme të Tiranës.

Duket qartë se klasat me numër tepër të madh nxënësish në shkollat e mesme të Tiranës janë problem shqetësues, dhe, sigurisht, kjo lidhet me klasat e nxënësve që studiojnë për maturën shtetërore. Ndërsa u përmend se problemet jashtë Tiranës janë shumë më pak të rënda, prapëseprapë nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës përshkruan se klasat e maturantëve përbëheshin nga rreth 34 nxënës. Zyrtarë të sindikatës kombëtare treguan se sindikatat kishin arritur një marrëveshje me qeverinë për të zvogëluar brenda dy viteve numrin e nxënësve në një klasë në jo më shumë se 32 nxënës (neni 6.13 i Kontratës Kolektive të Punës 2010-2014 parashikon se Ministria e Arsimit synon që 'brenda 2-3 viteve klasat të kenë jo më shumë se 32 nxënës' – shih Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d). Do të jetë vendimtare të sigurohet zbatimi i këtij maksimumi dhe të uljet numri i nxënësve në klasë, nëse dëshirohet që numri i nxënësve në klasë në shkollat e mesme të Tiranës të arrijë nivelet që janë më të pajtueshme me qasjet bashkëkohore ndaj mësimdhënies dhe nxënies për klasat e maturës.

Prandaj qeveria duhet të njohë dhe pranojë se klasat e shkollave të mesme me më shumë se 30 nxënës janë më të mëdha se klasat e përshtatshme sipas qasjeve bashkëkohore të mësimdhënies dhe nxënies në klasat e shkollës së mesme.

Rekomandimi 5: Qeveria shqiptare duhet të angazhohet me të gjitha programet e nevojshme për rekrutimin e mësuesve dhe programet për ndërtimin e shkollave, sidomos në qytetet kryesore si Tirana, për të ulur numrin e nxënësve në klasë në shkollat e mesme në jo më shumë se 30 nxënës (shih gjithashtu Rekomandimin 6 më poshtë).

Afati kohor: Planifikimi i gjithanshëm për të gjitha masat e nevojshme të përfundojë gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe këto masa të fillojnë të zbatohen dhe maksimumi i përcaktuar i klasave të arrihet në vitin akademik 2012-2013.

4.5 Çështje më të gjera të planifikimit të fuqisë punëtore të mësuesve

Planifikimi i fuqisë punëtore të mësuesve ka probleme më të gjera, të cilat lypset të zgjidhen nëse kërkohet që sistemi shqiptar i shkollave të arrijë një shpërndarje përshtatshëmrisht të barabartë të personelit pedagogjik për të garantuar barazi në përvojë mësimore për nxënësit e rinj.

Të dhënat tregojnë se klasat e shumta me numër të madh nxënësish në Tiranë sigurisht nuk shkaktohen nga mungesa e mësuesve. Prindërit në Tiranë përmendën se një numër i madh mësuesish ende janë të papunë në Tiranë. Zyrtarë të sindikatës kombëtare pranuan se në Tiranë ka mësues të papunë, përfshirë të diplomuar të rinj, të cilët nuk mund të gjejnë punë, si dhe mësues të tjerë të cilët e kanë humbur punën. Ata treguan gjithashtu se sfida e vërtetë në ndërtimin e shkollave të reja të mesme në Tiranë (dhe kësaj uljen e numrit të nxënësve në një klasë në të gjithë sistemin e shkollave të mesme në Tiranë) nuk është aq shumë ndërtimi i shkollave se sa zhvillimi i strukturës së transportit për arsimin në Tiranë.

Zyrtarë të sindikatës kombëtare përshkruan sfidat e ndërlikuara në planifikimin kombëtar të fuqisë punëtore të mësuesve. Ata veçuan Tiranën, me popullsinë në rritje për shkak të migrimit të njerëzve drejt saj, dhe zona të tjera, ku ka klasa me numër shumë më të vogël nxënësish, dhe 'mësues të cilët nuk mund të shpallen si fuqi e tepër punëtore'. Nga ana tjetër, duket se ka disa mesazhe të përziera lidhur me këtë. Këta zyrtarë të sindikatës gjithashtu përmendën rritjet e rrogave për mësimdhënie në zonat rurale, dhe transportin falas nga Tirana në këto zona. Sigurisht, Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014 përfshin nenin 8.8, i cili parashikon që 'mësuesit që punojnë larg vendbanimit të tyre' marrin shpërblim shtesë, dhe nenin 11.1, i cili bën fjalë për subvencionimin nga shteti të 'shpenzimeve për transportin' e mësuesve 'të cilët punojnë dhe mësojnë larg vendbanimit të tyre' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d). Kjo tregon se sfida është pjesërisht në pajisjen me numrin e duhur të mësuesve në shumë zona rurale të largëta. Kjo do të përputhej me komentet e bëra nga mësuesit e shkollave të mesme jashtë Tiranës se ekziston një problem me kualifikimin dhe cilësinë e dobët të mësuesve në zonat e largëta. Nga ana tjetër, këta mësues të shkollave të mesme gjithashtu raportuan për numër të madh të papunësh në radhët e të diplomuarve për mësues në qytetin e tyre. Drejtorët e shkollave të mesme jashtë Tiranës argumentuan gjithashtu se po diplomoheshin një numër i tepërt mësuesish. Në terma të përgjithshëm kombëtarë, zyrtarët e sindikatës sugjeruan se në Shqipëri fuqia punëtore e mësuesve të punësuar

është 39,000, ku raporti mësues/nxënës është 1:17 në sistemin para-shkollor, 1:16 në klasat 1-9, dhe 1:15 në shkollën e mesme. Megjithatë, ata folën për raportet 1:8 në disa zona (por nuk ishte e qartë se për cilin cikël të arsimit bëhej fjalë).

Problemi mund të jetë se në disa qytete, përfshirë Tiranën dhe qytete të tjera të mëdha, ka mungesë personeli me mësues, dhe probleme me cilësinë dhe numrin e mësuesve në shumicën e zonave rurale. Nga ana tjetër, në disa zona 'të mesme', si në qytetet e mesme dhe të vogla, numri i mësuesve është më i madh sa duhet. Këto ndërlikueshmëri duhet të zgjidhen për të siguruar barazi kombëtare në pajisjen e shkollave me mësues.

Prandaj, në sistemin shqiptar të shkollave publike duket se ka mospërputhje të mëdha në nivelet e numrit të mësuesve të punësuar, domethënë, më pak mësues në Tiranë (veçanërisht në shkollat e mesme) dhe ndoshta në qytetet e tjera të mëdha, krahasuar me nevojat, dhe më shumë mësues në disa zona të tjera, dhe me sfida që lidhen me sigurimin e numrit dhe cilësisë së personelit të nevojshëm në zonat e largëta rurale.

Rekomandimi 6: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë një planifikim të gjithanshëm kombëtar të fuqisë punëtore të mësuesve për të siguruar vendosjen e një barazie shumë më të përafërt në raportet mësues/nxënës në të gjithë sistemin shkollor publik.

Afati kohor: Planifikimi i fuqisë punëtore të ndërmerret gjatë vitit akademik 2011-2012, kurse zbatimi i politikave të nisë nga viti akademik 2012-2013.

4.6 Shpallja publike e vendeve të punës për mësues në sektorin e shkollave publike

Prindërit në Tiranë vunë theks të veçantë në faktin se vendet e punës për mësues në shkollat publike nuk shpallen publikisht. Të tjerë, për shembull drejtuesit e sindikatave kombëtare, gjithashtu nënkuptuan se mungesa e këtij konkurrimi të hapur është problem jo i vogël, megjithëse ata sugjeruan se kjo çështje po trajtohet në kontratën e kohëve të fundit të sindikatave me Ministrinë e Arsimit, si dhe në Projekt-ligjin e ri. Megjithatë, as versioni i Projekt-ligjit që na u tregua, as Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014, as Udhëzimi Ministror numër 22 i korrikut 2010 për emërimin e personelit akademik dhe administrativ në arsimin para-shkollor dhe shkollor, as dokumenti i Ministrisë së Arsimit për 'Kriteret dhe procedurat ekzistuese të rekrutimit dhe ngritjes në detyrë të punonjësve në sektorin e arsimit', nuk përmbanin parashikime të qarta për shpalljen publike të vendeve të punës (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010c; 2010d; 2010e; 2010f). Prandaj, nuk na u tregua asnjë e dhënë transparente që të garantonte se rekrutimi dhe emërimi në shkollat publike mbështetet në shpalljen e hapur të vendeve të punës.

Rekomandimi 7: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë sa më shpejt që rekrutimi dhe emërimi në vendet e punës si mësues në shkollat publike të bëhet nëpërmjet shpalljes publike të të gjitha vendeve të lira.

Afati kohor: Zbatimi duke nisur që në vitin akademik 2011-2012.

4.7 Aspekte të tjera të rekrutimit dhe emërimit të mësuesve në shkollat publike

Të gjitha grupet përkatëse shfaqën shqetësime të njëjta për mënyrën e rekrutimit dhe emërimit të mësuesve në shkollat publike. Mësuesit emërohen nga Shefat e Drejtorive Arsimore Rajonale (DAR), dhe në radhët e të anketuarve ekzistonte mendimi i njëjtë se emërimet bazohen në ndikimin/animin politik dhe njohjet personale me shefat e DAR-ve – ose të paktën që sistemi është i cenueshëm nga praktika të tilla. Një numër të anketuarish folën për dukurinë e humbjes së vendit të punës nga mësuesit për shkak të ndryshimeve politike në administrata, dhe si rrugë për sigurimin e vendit të punës përmendën edhe ryshfetet. Ky përshkrim u bë nga prindër në Tiranë, personeli i universiteteve publike jashtë Tiranës, mësues të shkollave të mesme (përfshirë drejtorë) jashtë Tiranës, dhe zyrtarë të sindikatës kombëtare. Personeli i universiteteve publike për arsimimin e mësuesve në Tiranë theksoi gjithashtu se nuk është përfshirë në emërimet e mëpasme të të diplomuarve të tyre si mësues, për shembull, kur bëjnë emërimet, DAR-të nuk kërkojnë prej tyre profile ose referenca për të diplomuarit. Mësuesja e një shkolle të mesme jashtë Tiranës, e cila kishte qenë drejtoreshë DAR-i, përmendi konkretisht se, kur kishte emëruar mësues të rinj, kishte marrë dhe kishte përdorur dëftesat e notave të mësuesve të diplomuar në universitet, por proceset e tanishme të DAR-ve nuk e përfshinin këtë. Personeli i universiteteve publike për arsimimin e mësuesve jashtë Tiranës nënvizoi konkretisht se sistemi aktual i emërimeve është demoralizues për arsimimin e mësuesve të diplomuar.

Në terma të përgjithshëm, të gjitha grupet përkatëse bënë thirrje që rekrutimi dhe emërimi të bëhet nëpërmjet procedurave të përzgjedhjes të bazuara në konkurrimin e hapur, në kritere të qarta dhe përzgjedhje të paanshme. Për shembull, zyrtarë të sindikatës kombëtare e theksuan këtë dhe përsëri pretenduan se këto aspekte janë përfshirë në Kontratën e tyre më të fundit me Ministrinë (shih më poshtë), dhe se ato do të përfshihen në Projekt-ligjin e ri. Prindërit në Tiranë kërkuan përfshirjen e këshillave të shkollave në emërimin e mësuesve, dhe arsyetuan se prindërit nuk do të jenë politikë në përmbushjen e këtij roli. Gjithashtu ata sugjeruan që kjo gjë të përfshihet në Projekt-ligjin e ri. Personeli i universiteteve publike për arsimimin e mësuesve në Tiranë e mirëpriti sugjerimin që ata duhet të pyeten në nxjerrjen e profileve profesionale të të diplomuarve të tyre, për përdorim të mëvonshëm në përzgjedhjen e mësuesve për emërim. Personeli i universiteteve publike për arsimimin e mësuesve jashtë Tiranës (një grup që përfshin disa ish drejtorë DAR-ësh) arsyetoi se rekrutimi dhe emërimi i mësuesve duhet të kalojë nga drejtoritë e DAR-ve tek drejtorët 'me përgatitjen e duhur profesionalë' të shkollave (siç diskutohet më poshtë, ata sugjeruan që drejtorët të licencohen nga universitetet, dhe nuk duhet të jenë emërimet partiake, siç janë sot). Drejtori i një shkolle të mesme jashtë Tiranës sugjeroi që mësuesit të rekrutohen nga drejtori dhe këshilli i shkollës, dhe kriteret të përcaktohen ndoshta nga një institucion tjetër si DAR.

Sigurisht, Kontrata Kolektive e Punës për vitet 2010-2014 thekson në Nenin 4.3a se vendet e lira në të gjitha nivelet e arsimit para-shkollor dhe shkollor duhet të plotësohen 'nëpërmjet konkurrencës bazuar në kriteret të përcaktuara nga Ministria', dhe gjithashtu në mënyrë interesante përmend se përfaqësuesit e sindikatës duhet të jenë të pranishëm 'në procedurën e konkurrimit dhe vlerësimit të kandidatëve' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d). Udhëzimi i Ministrisë i korrikut 2010 për emërimin e personelit akademik dhe administrativ për arsimin parashkollor dhe shkollor përcakton në paragrafin 12 se 'Lidhur me vendet e lira, në rast se ka dy ose më shumë kandidatura, do të zbatohet konkurrenca' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010e). Edhe dokumenti i Ministrisë për 'Kriteret dhe procedurat ekzistuese të rekrutimit dhe ngritjes në detyrë të punonjësve të sektorit të arsimit' kërkon zhvillimin e procesit konkurrues për emërimet, bazuar në kriteret të tilla si rezultatet në shkollë, 'kur konkurrojnë dy ose më shumë kandidatë për të njëjtin vend pune' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010f).

Megjithatë, shqetësimet e aktorëve të tjerë për proceset e tanishme, siç u përshkrua më lart, duken aq të fuqishme sa të sugjerojnë se mungesa e shpalljes publike të vendeve të punës krijon mundësinë e manipulimit të rekrutimit nga personeli i DAR-it, me qëllim që faktikisht të shqyrtohet vetëm një kandidat, i paracaktuar nga kriteret të tjera dhe jo sipas meritës, domethënë, shprehja 'dy ose më shumë kandidatë' në dokumente të tjera të Ministrisë po përdoret si pikë referimi për shmangien e angazhimit më të përgjithshëm ndaj konkurrencës që duket se është përcaktuar në Kontratën Kolektive të Punës.

Duhet nënvizuar gjithashtu se versioni i Projekt-ligjit që na u ofrua bën fjalë për emërimin e mësuesve të shkollave publike nga drejtori i shkollës, ku përzgjedhja bazohet në kualifikimet dhe qëndrueshmërinë profesionale. Megjithatë, ndonëse tregon se duhet të ketë një farë ndikimi nga personeli pedagogjik i shkollës, ai nuk përmend asnjë rol për prindërit në këshillin e shkollës, kurse emërimet e drejtorëve duhet të zbatohen rekomandimet e DAR-it (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010c: Nenin 91b).

Prandaj, duket e qartë se rekrutimi dhe emërimi i mësuesve të shkollave duhet të kalojë në një sistem tërësisht transparent të bazuar në konkurrimin e hapur dhe meritën, dhe i lirë nga praktikatat e njëanshme dhe korruptive. Sigurisht, ekziston argumenti se sistemi i decentralizuar rrit mundësinë e njëanshmërisë dhe të korrupsionit (shih Hallack dhe Poisson 2007: 165-166; PACA 2010a: 17), dhe mësuesi i një shkolle të mesme jashtë Tiranës (ish drejtor DAR-i) arsyetoi konkretisht se kalimi i rekrutimit në kompetencë të drejtorëve të shkollave do të shtojë rreziqet e ndikimit të padrejtë. Megjithatë, kjo Analizë e Rreziqeve do të arsyetonte se rruga për të ecur përpara është ajo e kompetencave të decentralizuara të drejtorëve dhe këshillave të shkollave për rekrutimin dhe emërimin e mësuesve, me kusht që të gjithë ata që ndodhen në këtë nivel të përqafojnë një qasje të bazuar në parimet etike të jetës publike dhe profesionale, siç përvijohet në Pjesën 3.

Rekomandimi 8: Qeveria shqiptare duhet të zhvillojë një sistem të ri për rekrutimet dhe emërimet e mësuesve në shkollat publike, duke ua kaluar këtë

drejtorëve dhe këshillave të shkollave. Procedurat në nivel vendor duhet të bazohen në gjykimin e kandidatëve vetëm sipas meritave dhe në konkurrim të hapur, duke përdorur kritere të qarta profesionale. Procedurat për emërimin e parë duhet të përdorin në mënyrë sistematike të dhënat për rezultatet në shkollën e lartë, të ofruara nga universitetet publike.

Afati kohor: Detajet e sistemit të ri të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe të nisë zbatimin nga viti akademik 2012-2013.

4.8 Pajisja e shkollave publike me personel: kontratat, listat e dispozicionit, periudha e provës dhe vlerësimi i mësuesve, dhe paqëndrueshmëria e personelit

Sigurimi i të dhënave të qarta lidhur me çështjet që shoqërojnë pajisjen në vazhdimësi të shkollave me personel, ka qenë e pamundur. Natyra e kontratave të mësuesve mbetet e paqartë. Siç u cek më lart, prindërit në Tiranë treguan se mësuesit e humbasin punën kur ndryshojnë administratat politike, dhe me këtë kishin parasysh mësuesit, jo vetëm drejtorët e shkollave. Edhe nxënësit e shkollave të mesme në Tiranë shpjeguan se kohët e fundit shkollat e tyre kishin pasur paqëndrueshmëri të personelit, dhe kishin hasur probleme me mësuesit pa përvojë. Mësuesit e shkollës së mesme jashtë Tiranës i përshkruan kontratat e mësuesve si kolektive, dhe deklaruan se mësuesit nuk kanë kontrata individuale. Nga ana tjetër, të dhënat që tregonin personel jo të përhershëm dhe të paqëndrueshëm dukej se kundërshtoheshin nga disa të dhëna të tjera të mbledhura. Mësuesit e shkollave të mesme në Tiranë deklaruan se qarkullimi i personelit nuk është i tepruar në shkollat e tyre, dhe mësuesit e shkollës së mesme jashtë Tiranës i përshkruan kontratat kolektive të mësuesve si pa kufi. Shefi i DAR-it në Tiranë pretendoi se është shumë e vështirë të përjashtosh mësuesit kur kanë 'kontratë të përhershme', dhe, po kështu, një drejtor shkolle jashtë Tiranës arsyetoi se edhe DAR-ët e kanë të vështirë t'i pushojnë mësuesit. Kjo e bëri këtë drejtor të propozonte që mësuesit duhet të emërohen me kontrata fillestare me afat të caktuar, për shembull, për gjashtë muaj, me qëllim që të mund ta 'provojnë veten' të përshtatshëm për emërim të përhershëm. Në kuadrin e papunësisë në radhët e mësuesve (shih Pjesën 4.5 më lart), funksionojnë listat e mësuesve në dispozicion, por se si përdoren këto lista, kjo nuk është e qartë. Zyrtarë të sindikatës kombëtare theksuan nevojën që mësuesit më të mirë të zgjidhen nga lista ekzistuese e mësuesve të papunë. Komentet e dhëna tashmë vunë veçanërisht në dukje mungesën e qartësisë se si u kërkohet mësuesve të 'provojnë veten' dhe sa i vështirë mund të jetë largimi i tyre nga puna. Mungesë qartësie kishte edhe me mënyrën si vlerësohen mësuesit (nëse po), dhe çfarë kërkesash/të drejtash mund të vendosen ndaj zhvillimit të vazhdueshëm profesional (ZHVP) (nëse ka).

Të dhëna të tjera duket se konfirmojnë këto çështje që dolën nga të dhënat e intervistave. Sondazhi i Bankës Botërore 'Grupet e Interesit për Arsimin në Shqipëri' tregon se 13% e mësuesve nuk vlerësohen aspak, 49% thonë se nuk ka 'dënime' për punë 'të dobët' nga ana e mësuesve, dhe 66% thonë se nuk ka 'shpërblim' për punë 'të mirë' të mësuesve (Banka Botërore 2010: Shtojca, f. 9). Ekspertëve vizituesiu

paraqit edhe një dokument me titull 'Standardet e Përgjithshme Bazë të Mësuesit' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010g nëpërmjet PACA-s). Ky dokument duket se përbën një bazë të mirë të standardeve të duhura kundrejt të cilave mund të gjykohej kompetenca dhe zhvillimi profesional i mësuesve. Megjithatë, pothuajse asnjëri prej të intervistuarve nuk kishte dijeni për ekzistencën e këtij dokumenti.

Këto çështje ku mungon qartësia nuk zgjidhen plotësisht nga Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014, Udhëzimi i Ministrisë numër 22 i korrikut 2010 për emërimin e personelit akademik dhe administrativ në arsimin parashkollor dhe shkollor, dokumenti i Ministrisë për 'Kriteret dhe procedurat ekzistuese të rekrutimit dhe ngritjes në detyrë të punonjësve të sektorit të arsimit', apo Projekt-ligji që na u tregua.

Në Nenin 4.3b, Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014 deklaron se, me përfundimin e vitit të parë të kontratës, 'nëse rezulton se i punësuar ka kryer të gjitha detyrimet që i janë caktuar nga punëdhënësi në kontratën njëvjeçare të punës, fiton të drejtën e punësimit me kontratë pune pa afat të caktuar'. Në diskutimin e lidhjes ndërmjet niveleve të kualifikimit dhe të drejtave kontraktuale, Neni 4.4a duket se hap mundësinë e 'kontratave pa afat të caktuar' për të gjithë mësuesit e ciklit parashkollor dhe të klasave 1-5 të cilët kanë 'diplomë të shkollës së lartë në specialitetin për mësuesi'. Megjithatë nuk jepet asnjë hollësi tjetër se si do të vlerësojnë punëdhënësit se mësuesi i 'ka kryer të gjitha detyrimet' e kontratës njëvjeçare të punës. Po kështu, nuk është e qartë nëse 'periudha pa afat të caktuar' mund të barazohet pa mëdyshje me 'e përhershme'. Megjithëse Neni 4.7 deklaron se punëdhënësi 'nuk mund ta zgjidhë kontratën e punës pa shkaqe të arsyeshme', atëherë ekziston një referencë e ndërlikuar me pikat e nenit 146 të Kodit të Punës (shih Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d).

Udhëzimi numër 22 i Ministrisë, i korrikut 2010, duket se bën dallim ndërmjet mësuesve të sistemit parashkollor/të ulët dhe mësuesve të ciklit të mesëm. Paragrafi 4 duket se sugjeron se disa mësues të ciklit parashkollor/të ulët nuk mund të marrin asnjëherë kontrata të përhershme nëse kualifikimet e tyre nuk arrijnë një nivel të caktuar, dhe duket se nuk përputhet me Kontratën Kolektive të Punës në këtë pikë. Paragrafi 6 duket se tregon se fillimisht të gjithë mësuesit e ciklit të mesëm emërohen me kontratë njëvjeçare. Megjithatë Udhëzimi i Ministrisë duket se nuk përcakton qartë se si kalon personeli nga kontratat njëvjeçare në kontrata të përhershme. Për shembull, nuk është e qartë nëse procesi konkurrues i përmendur në paragrafin 12 ka të bëjë me këtë kalim, ose kontratat njëvjeçare të emërimit (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010e).

Dokumenti i Ministrisë për 'Kriteret dhe procedurat ekzistuese të rekrutimit dhe ngritjes në detyrë të të punësuarve në sektorin e arsimit' përcakton se të gjitha kontratat e para janë njëvjeçare, dhe pastaj në mënyrë mjaft të paqartë flet se mësuesit 'të cilët i kanë kryer të gjitha detyrimet e ngarkuara nga punëdhënësi' sigurojnë kontratë 'të hapur'. Edhe në këtë rast, kriteret që kanë të bëjnë me këtë kalim nuk përshkruhen në hollësi, dhe nuk përmendet asnjë qasje tjetër për

zhvillimin e personelit etj., pas sigurimit të 'kontratës së hapur', madje as tregues të qartë se 'e hapur' do të thotë e përhershme (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010f).

Në mënyrë të ngjashme, Projekt-ligji flet për 'kriteret e qarta' për të vlerësuar punën e mësuesve, dhe përdorimin e një 'komisioni' të kryesuar nga DAR, ku përfshihet drejtori i shkollës dhe përfaqësuesit e mësuesve, për të ndërprerë marrëdhëniet e punës me mësues të cilët drejtori ka vlerësuar se nuk i plotësojnë këto kriteret (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010c: nenet 92, 94). Megjithatë, këto kriteret nuk janë shpjeguar, dhe vlerësimi në vazhdimësi i mësuesve që kanë rezultate pozitive nuk përshkruhet në hollësi, por vetëm përmendet shkurtimisht se kreditet 'gjatë punës' janë pjesë e strukturës së pagave 'sipas meritës' (po aty: neni 89).

Ekspertët e jashtëm morën nga PACA dokumente të qeverisë shqiptare për Vlerësimin Vjetor të Nëpunësve Civilë. Këto përfshinin një Udhëzim të Ministrisë të vitit 2007 (përditësim i Udhëzimit të mëparshëm të vitit 2000) dhe një Formular të Vlerësimit Vjetor, i cili dukej se ishte Shtojcë e Udhëzimit të Ministrisë (Qeveria Shqiptare 2007; Qeveria Shqiptare 2011). Nëse këto dokumente zbatohen për vlerësimin vjetor të mësuesve të shkollave, siç na u paraqitën, ato nuk janë aspak të përshtatshme për mësuesit. Për shembull, në 'Shprehitë bazë' të renditura në Pjesën C të Formularit të Vlerësimit Vjetor përdoren terma shumë të përgjithshëm si 'Shfrytëzimi i burimeve' dhe 'Shprehitë teknike', dhe jo kompetenca shumë të përshtatshme dhe konkrete të mësimdhënies në dokumentin 'Standardet e Përgjithshme Bazë të Mësuesit' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010g). Në Udhëzimin e Ministrisë ka shumë hollësi të cilat nuk përputhen lehtë me mësimdhënien. Për shembull, Pjesa 2 tregon se viti i vlerësimit përfshin periudhën nga 1 nëntori deri në 31 tetor, të cilat sigurisht nuk janë data të vitit akademik. Nëse sistemi i shpërblimit vjetor të përshkruar në Pjesën 10 zbatohet për mësimdhënien, kjo nuk u përmend në asnjërin prej intervistave me palët e përfshira në proces. Në qoftë se trajtimi i provës siç përvijohet në Pjesën 9 është procedura përkatëse e përdorur për të kaluar mësuesit nga postet njëvjeçare në poste të përhershme, kjo lypset të bëhet e qartë dokumente të tjera të këtyre çështjeve, dhe përshtatshmëria e këtyre procedurave për mësuesinë duhet të demonstron në mënyrë konkrete.

Këshilltarët vendorë të ekipit të PACA-s përmendën gjithashtu 'provimet e kualifikimit' (pas 5, 10 dhe 15 viteve të mësimdhënies) si mënyrë për të vlerësuar mësuesit, por e lidhur vetëm me rritjen e pagës, dhe jo me zhvillimin më të gjerë profesional. Këto provime i përmendën edhe mësuesit e shkollave në Tiranë. Megjithatë, ekspertët e jashtëm nuk gjetën referencë të këtyre provimeve në dokumentet e Ministrisë që iu ofruan atyre.

Prandaj, sistemi i pajisjes në vazhdimësi të shkollave publike me personel shfaq mungesë qartësie, dhe mundësi për paqëndrueshmëri. Nevojitet të përcaktohen dhe zhvillohen sisteme të reja dhe të qarta, të cilat vendosin një lidhje të qëndrueshme dhe transparente ndërmjet demonstrimit të hershëm të aftësisë profesionale nga ana e mësuesit, dhe sigurimit të postit të përhershëm. Për shembull, sistemi kombëtar duhet të qartësojë nëse përdoret një proces i plotë konkurrues për sigurimin e një posti të përhershëm që në emërimin e parë, dhe rezultati thjesht 'miratohet' me

përfundimin e periudhës së provës, apo nëse procesi i plotë i konkurrimit përdoret vetëm me mësuesit që kanë përfunduar periudhën e provës, ku performanca gjatë kësaj periudhe është dëshmia kryesore e përdorur në procesin e konkurrimit për emërim të përhershëm. Pas kësaj, sistemi kombëtar duhet të zhvillojë gjithashtu një pozicion të qëndrueshëm dhe transparent se si ta demonstrojnë mësuesit të drejtën e vazhdueshme për të ruajtur postin e përhershëm (për shembull, nëpërmjet ndonjë sistemi të zhvillimit personal dhe profesional personelit, çka që u kërkon mësuesve të kryejnë zhvillim të vazhdueshëm profesional dhe u jep atyre të drejtën e sigurimit të zhvillimit të vazhdueshëm profesional të nevojshëm për ruajtjen e kompetencave profesionale nga ana e tyre).

Rekomandimi 9: Qeveria shqiptare duhet të ndërtojë një kuadër të qartë, të vazhdueshëm dhe të qëndrueshëm për sigurimin nga mësuesit të një posti të përhershëm. Ai duhet të qartësojë lidhjen ndërmjet periudhës së provës (nëse ka) dhe procesit të plotë e të hapur të konkurrimit për emërimin në një post të përhershëm. Ai duhet të qartësojë gjithashtu kërkesat që duhet të plotësojnë mësuesit nëse dëshirojnë të ruajnë vendin e punës në mënyrë të përhershme me kalimin e kohës. Këto kërkesa duhet të përfshijnë angazhimin e qartë dhe të posaçëm në zhvillimin e vazhdueshëm profesional, si detyrim dhe si e drejtë profesionale. Si karrierë profesionale në shërbimin publik, mësuesia duhet të bazohet në kontrata individuale të përhershme. Kjo do të kërkojë gjithashtu që Ministria e Arsimit të nxjerrë udhëzime të qarta për rolin e listave të mësuesve në dispozicion dhe të mësimeve nga këta mësues në përgjithësi.

Afati kohor: Të dhënat të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, duke filluar zbatimin që në vitin akademik 2012-2013.

4.9 Çështje të veçanta në emërimin e drejtorëve të shkollave

Krahas çështjeve të përgjithshme që kanë të bëjnë me emërimin e personelit mësues në shkollë (shih më lart), duket se emërimi i drejtorëve të shkollave ka problemet e veta specifike. Për shembull, personeli i universiteteve publike jashtë Tiranës, i përfshirë në arsimin e mësuesve, sugjeroi që drejtorët e shkollave të licencohen si 'të aftë profesionalisht', dhe se këtë licencim mund ta realizojnë universitetet. Ata e dalluan këtë qasje nga sistemi aktual i 'emërimeve partiake'. Drejtori i një shkolle të mesme jashtë Tiranës mbrojti qasjen e kontratave me afat të përcaktuar (për shembull, pesë vjet) për drejtorët. Një shqetësim madhor për sistemin shkollor publik u ngrit faktikisht nga drejtori i një shkolle të mesme private (i cili kishte përvojë të mëparshme në sistemin shkollor publik si drejtori shkolle dhe drejtor DAR-i). Ai përshkroi një rregullore të re të Ministrisë për drejtorët e shkollave (që kishte dalë një muaj më parë), në të cilën thuhej se çdo drejtor duhet të kryejë një test të kualifikimeve nga agjenci të akredituara nga Ministri, ku 90 ndër 100 pikë të këtij testi bazoheshin në trajnimin katërmujor nga agjencia (në dallim nga vetëm 5 pikët e dhëna për titullin Master në Administrim, të dhënë nga universiteti). Rregullorja parashikonte hapjen e dy/tre agjencive për zhvillimin e këtij trajnimi, ku pjesëmarrësit do të paguanin 500-600 euro. Ai i mëshoi fuqimisht idesë se në formimin e këtyre agjencive do të ketë korrupsion.

Projekt-ligji që na u dha duket se i trajton disa nga këto çështje (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010c: nenet 78-84). Ligji propozon që në procesin e emërimit të drejtorëve të përfshihen këshillat e shkollave dhe 'pushteti vendor'. Do të ketë kritere të qarta për të plotësuar kushtet për drejtor, dhe qëllimin e zhvillimit të programeve të trajnimit për certifikimin dhe licencimin e drejtorëve, trajnimin e ofruar nga 'institucione akademike të akredituara'. Drejtorët do të emërohen për pesë vjet, me mundësinë e një mandati të dytë pesë-vjeçar. Puna e drejtorëve do të vlerësohet çdo vit përkundrejt kritereve të qarta. Vlerësimi do të bëhet nga një komision i këshillit të shkollës dhe përfaqësues të pushtetit vendor, dhe punësimi i tyre mund të ndërpritet nga DAR me rekomandim të inspektoratit ose këshillit të shkollës dhe pushtetit vendor, për arsye të mosplotësimit të kritereve të punës. Nga ana tjetër, këto propozime lënë pa zgjidhur disa çështje. Ministrisë i mbeten shumë kompetenca për të parapërcaktuar kriteret e emërimit, vlerësimit të punës, dhe largimit nga detyra. Duket se emërimi zyrtar i drejtorëve do të bëhet përsëri nga DAR-ët. Formulimi i nenit për trajnimin dhe licencimin nuk do të eliminojë medoemos abuzimin e mundshëm, të përshkruar nga drejtori i shkollës së mesme private në Tiranë, nëse do të kemi akreditim 'të korrumpuar' të institucioneve të papërshtatshme. Çështjet e reja të mundshme të 'korrupsionit' mund të lindin kur të përcaktohet roli i pushtetit vendor në lidhje me drejtorët e shkollave.

Të dhëna të tilla të vazhdueshme tregojnë rëndësinë e procedurave vërtet transparente për emërimin e drejtorëve, të cilat bazohen në meritën dhe konkurrencën, dhe jo njohjet e lidhjet politike. Është e rëndësishme që këto procese të përfshijnë nevojën që drejtorët aspirues të kryejnë një studim të mëtejshëm në fushën e 'udhëheqjes', por kjo duhet të bazohet në kurset e ofruara nga universitetet publike dhe jo t'i lihet sistemit të papërshtatshëm të trajnimit nga një agjenci. Po kështu, është e rëndësishme që drejtorët të japin llogari për punën e tyre përkundrejt kritereve profesionale vërtet objektive, ku vazhdimi i tyre në detyrë të varet nga kjo, dhe jo nga lidhjet politike me partitë në pushtet. Emërimet me afat të përcaktuar, mundësisht të përtëritshme, mund të jenë element i dobishëm në këtë qasje, por përdorimi i tyre duhet të monitorohet, për të siguruar që ato të mos bëhen frenuese për njerëzit që kandidojnë për postin e drejtorit.

Rekomandimi 10: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë që emërimi i drejtorëve të shkollave të bëhet nëpërmjet një procesi transparent, të bazuar në konkurrimin e hapur dhe meritën, dhe jo në lidhjet politike apo njohjet personale. Kriteret e emërimit duhet të përfshijnë kërkesën për të demonstruar përfundim me sukses të studimit të thelluar në fushën e udhëheqjes, në një kurs të zhvilluar nga një universitet publik i akredituar. Drejtorët duhet të japin llogari për punën e vazhdueshme të tyre përkundrejt kritereve profesionale objektive. Duhet të bëhen rivlerësime të mëtejshme përfshirëse me të gjitha palët përkatëse nëse përdorimi i emërimeve me afat të përcaktuar rrit cilësinë e kandidatëve për postin e drejtorit.

Afati kohor: Procesi i ri i emërimeve të vihet në zbatim gjatë vitit akademik 2011-2012; marrëveshja për vendosjen e emërimeve me afat të përcaktuar të arrihet gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe zbatimi të fillojë për vitin akademik 2012-2013;

detajet e sistemit të vlerësimit të punës të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, për t'u zbatuar në vitin akademik 2012-2013.

5 MËSIMI PRIVAT

5.1 Natyra e problemit

Të dhënat e marra nga disa burime tregojnë se mësimi privat në shkolla publike është i mjaft përhapur në Shqipëri. Kjo u konfirmua nga nxënës të shkollave të mesme në Tiranë dhe jashtë Tiranës, nga prindër në Tiranë dhe nga studentë të universiteteve në Tiranë (të cilët iu referuan përvojave në shkollë të mesme). Të dhënat tregojnë se pothuajse të gjithë nxënësit e maturës shtetërore marrin pjesë në mësim privat. Edhe prindërit përmendën se mësimi privat është veçanërisht i rëndësishëm në klasën e nëntë, sidomos në semestrin e dytë. Mësimi privat në nivelin e maturës duket se është veçanërisht i rëndësishëm për lëndët e matematikës, kimisë, fizikës, letërsisë dhe gjuhës angleze.

Disa treguan se një farë mësimi privat ofrohet edhe nga 'qendra arsimore'. Personeli i lartë në Departamentin e Arsimit Privat në Ministrinë e Arsimit vërtet përmendi një proces të veçantë licencimi për qendra të zhvillimit të kurseve private, dhe prindërit u shprehën se mësuesit në këto qendra kanë nevojë për licenca. Megjithatë, kjo duket se vlen për mësuesit të cilët punojnë në këto qendra të zhvillimit të kurseve të ndryshme. Këto qendra duket se përqendrohen në gjuhët e huaja, veçanërisht në gjuhën angleze. Të dhëna të shumta tregojnë se mësuesit e shkollave të mesme publike po ofrojnë mësim privat, dhe se kjo sigurisht përfshin praktikën mjaft të përhapur të mësuesve të shkollave të mesme, të cilët zhvillojnë mësim dhe kurse private me nxënësit e tyre.

Në përgjithësi të intervistuarit ishin të një mendjeje se mësuesit e shkollave publike 'shkelin ligjin' nëse zhvillojnë kurse private me nxënësit e tyre. Për shembull, kjo u përmend veçanërisht nga prindërit në Tiranë. Megjithatë, pozita ligjore e mësimi privat duhet të jetë më transparente. Në Projekt-ligjin që iu paraqit ekspertëve të jashtëm, dukej se nuk bëhej fjalë për mësimin privat. Kodi i Sjelljes për Mësuesit e ndalon shprehimisht mësimin privat nga mësuesit me nxënës të shkollave të tyre (shih Fondacionin për Shoqëri të Hapur në Shqipëri 2008: Pjesa I, Pjesa 3, Rregulli 5), por ky dokument për momentin ka vetëm statusin e një drafti. Kur ekspertët e jashtëm kërkuan që personeli i PACA-s të kërkojë konfirmimin e Ministrisë së Arsimit për pozitën ligjore të mësimi privat, zyrtarët e Ministrisë iu referuan Dispozitave Normative për Arsimin Para-universitar në fuqi që në vitin shkollor 2002-2003, posaçërisht nenit 44 (Detyrat dhe detyrimet) (2) q. 'mësuesit i ndalohet të zhvillojë kurse private me nxënësit e tij'. Kundërligjshmëria e kësaj praktike duhet të parashikohet shprehimisht në ligjin e tanishëm.

Siç u përmend në Pjesën 2, publiku i përgjithshëm mund të mos i lidhë mësuesit e shkollave aq fuqimisht sa disa grupe të tjera me korrupsionin në kuptimin e dhënies së ryshfeteve etj. Tashmë është shënuar se Sondazhi për Korrupsionin 2009 tregoi se vetëm 9.6% e publikut të përgjithshëm kishin dhënë ryshfete për fëmijët e tyre në

shkollë, që shënonte rënie nga 29% në vitin 2005, dhe krahasuar me 37.1% të atyre që i kishin dhënë ryshfet një doktori ose infermiereje (shih Instituti i Studimit dhe Alternativave të Zhvillimit, Shqipëri 2009, f. 18). siç u arsyetua më herët, kjo mund të sjellë që publiku i përgjithshëm t'i vlerësojë mësuesit e shkollave publike më mirë se mesatarja e shifrave të korrupsionit, krahasuar me grupet e tjera të mëdha (për shembull, siç u theksua në Pjesën 2, në Sondazhin për Korrupsionin për vitin 2010 në shkallën nga 0=shumë i ndershëm në 100=shumë i korruptuar, mësuesit u vlerësuan në shifrën 46 kundrejt mesatares 62.4 për 20 grupe institucionale, ku mjekët u vlerësuan në 79 – shih Instituti i Studimit dhe Alternativave të Zhvillimit, Shqipëri 2010, f. 9). Megjithatë, kjo mund të pasqyrojë se publiku nuk e përcakton si korrupsion mësimin privat të mësuesve të shkollave publike me nxënësit e tyre. Për dallim, në këtë Analizë të Rreziqeve mendohet se mësimi privat është shkëlqje korruptive, sistematike e pozitës ligjore dhe e parimeve përkatëse etike të jetës publike dhe profesionale.

Nxënësit e shkollave të mesme thanë se shumica e mësuesve të tyre punojnë si mësues privatë. Përshtypja e përgjithshme ishte se zakonisht kjo bëhet me mësuesin e klasës, dhe kjo u konfirmua edhe nga studentët e universiteteve kur kujtuan përvojat e tyre në shkollë të mesme. Në pah dolën të dhëna se kurset private mbaheshin në shtëpinë e mësuesit, në përgjithësi me grupe nxënësish. Nxënësit e shkollave të mesme pranojnë se lloji i tanishëm i mësimit privat është një formë korrupsioni. Këta nxënës përshkruan një situatë ku nxënësit kanë notë më të mirë mesatare nëse ndjekin kurset private, dhe nga ana tjetër, notat e tyre do të jenë më të ulëta nëse nuk ndjekin kurset private. Orët e këtyre kurseve mund të mbulojnë drejtpërdrejt atë që do të përfshihet në vlerësimet e ardhshme për notë mesatare në maturë. Pasoja e qartë ishte se nxënësit marrin nota më të mira në vlerësimet për notë mesatare jo thjesht sepse janë përgatitur më mirë nëpërmjet mësimit privat, por sepse nxënësit që marrin pjesë në kurset private favorizohen me nota më të larta, kurse ndaj atyre që nuk ndjekin kurset private, tregohet njëanshmëri. (Pjesa 6 për maturën shtetërore do t'u kthehet çështjeve që kanë të bëjnë me 'notën mesatare'.)

Nxënësit dhe prindërit e pranojnë se mësimi privat ka kosto të lartë. Lidhur me këtë u përmendën një numër shpenzimesh. Tarifa minimale e përmendur ishte 500 lekë (rreth 4 euro) në orë (jashtë Tiranës), kurse në Tiranë shifrat tarifave luhateshin nga 500 në 1050 lekë (rreth 4-8 euro) për orë kursi privat. Prindërit theksuan se këto shpenzime i rëndojnë familjet. Përfaqësuesit e komunitetit të romëve treguan se për komunitetin e tyre çmimi i mësimit privat ishte i papërbalueshëm, prandaj ata janë efektivist të përjashtuar (shih më poshtë Pjesën 9 për komunitetin e romëve).

Nga ana tjetër, prindërit thanë se ata duhet të kenë të drejtë të paguajnë për mësimit privat, kurse nxënësit theksuan se prindërit e tyre e dëshirojnë mësimin privat dhe shohin efektin përfitues të tij.

5.2 Ecja përpara

Dëshira e prindërve për të bërë më të mirën për fëmijët e tyre është e kujtueshme, dhe në fund të fundit e drejta e prindërve për të siguruar një lloj mësimit privat nuk

mund të mohohet në ekonominë dhe shoqërinë e lirë. Megjithatë, duket qartë se forma aktuale e mësimit privat që funksionon në Shqipëri është korrupsion sistematik. Por ndërmjet mësuesve të shkollave publike dhe nxënësve të tyre duhet të vendosen marrëdhënie si ato që hasen në sistemin arsimor bashkëkohor evropian. Prindërit dhe nxënësit kanë të drejtën e ndjekjes së shkollave publike të cilat u garantojnë atyre mësimdhënies në numër orësh dhe cilësi të mjaftueshme për arritjen e rezultateve më të larta të mundshme në sistemin e provimit publik, pa qenë të detyruar t'i drejtohen edhe mësimit privat me një barrë shumë të rëndë financiare. Mësuesit e shkollave publike nuk duhet të krijojnë një mjedis në të cilin nxënësit e tyre ndjejnë se suksesi mund të arrihet vetëm duke marrë pjesë në kurse private. Në veçanti, është joetike nga ana e mësuesve të ushtrojnë trysni tek nxënësit për të ndjekur kurset e tyre private, ndërsa mësimdhënien, nxënien dhe vlerësimin në shkollat e mesme publike ta manipulojnë duke e përqendruar rreth këtij mësimi privat.

Thjesht prania e një ndalimi ligjor 'në letër' ndaj mësuesve të shkollave publike të cilët u japin kurse private nxënësve të tyre, nuk e zgjidh lehtë këtë problem. Ajo që kërkohet është që profesioni i mësuesisë të tregojë angazhim të plotë ndaj parimeve etike të jetës publike dhe profesionale, ndër të cilat njëri është parimi se gjithë mësimdhënia dhe nxënia e nevojshme për arritjen e suksesit më të lartë të mundshëm në provimet kombëtare të jepet falas, brenda orëve për të cilat mësuesit e shkollave publike paguara.

Në rast se problemi është se mësuesit e shkollave publike duhet të merren me mësim privat për të arritur pagë të mjaftueshme, sepse rrogat bazë të mësuesve të shkollave publike janë të pamjaftueshme, atëherë politikat publike duhet të trajtojnë çështjen e rritjes së rrogave të mësuesve të shkollave publike në nivele të duhura.

Në rast se problemi është së mësimi privat zhvillohet sepse numri i orëve të mësimi në shkollat e mesme shqiptare është i pamjaftueshëm (për shembull, për shkak të numrit të madh të nxënësve bëhet i domosdoshëm funksionimi i 'sistemit me turne'), ose sepse numri i nxënësve në një klasë është tepër i madh, aq sa nuk mundëson pyetjen e të gjithë nxënësve, politikat publike duhet të kërkojnë zgjidhje të këtyre problemeve. Këto zgjidhje mund të përfshijnë rritjen e numrit të mësuesve në shkollat e mesme, ose një program për ndërtimin e më shumë shkollave të mesme, si mënyrë për të zvogëluar numrin e nxënësve në një klasë dhe për të rritur numrin e orëve të mësimi nëpërmjet eliminimit të 'sistemit me turne'.

Një farë paqartësie ekziston edhe në lidhje me numrin e përgjithshëm të orëve të mësimi që duhet të përmbajë ngarkesa e mësuesit, dhe kjo shpie në mundësinë e rritjes së orëve të mësimi. Kontrata Kolektive e Punës 2010-2014 nuk është krejt e qartë për orët e mësuesve. Neni 6.2a thekson se mësuesit e shkollave duhet të shpenzojnë jo më shumë se 6 orë në ditë në mjediset e shkollës, por Neni 6.2b më tutje përcakton se 'normat e ngarkesës vjetore dhe javore akademike' vendosen nga Ministri i Arsimit në konsultim me sindikatat. Po kështu, në nenin 6.6 përcaktohet se 'orët mësimore të mësuesve mbi normën e përcaktuar në Udhëzimin e Ministrit të

Arsimit' paguhen si orë shtesë, ndërsa në Nenin 6.9 thuhet se mësuesit kanë të drejtën 'e pagesës shtesë deri në 30% të ngarkesës akademike/mësimore'.

Megjithatë, këto referenca të veçanta duket se zbatohen për kategori të veçanta mësuesish, neni 6.6 për mësuesit të cilët drejtojnë veprimtari artistike ose sportive, dhe neni 6.9 për mësuesit e cilësuar si 'të paaftë'. Nëse këto nene në të vërtetë u referohen të gjithë mësuesve, atëherë bëhet i qartë problemi se sa orë punojnë mësuesit e shkollave publike, dhe sa të disponueshëm mund të jenë ata për detyra të tjera të financuara publikisht, në raport me mësimin privat (shih Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010d).

Çështja e ngarkesës së mësuesve është me vend edhe për zgjidhjen e mundshme të problemit të zhvillimit të konsultimeve falas brenda shkollave të mesme publike. Studentë të universiteteve në Tiranë kujtuan se në disa shkolla konsultime të tilla zhvilloheshin për disa lëndë. Ekspertëve të jashtëm iu bënë të ditura edhe disa dokumente të ekipit të PACA-s për Ministrinë e Arsimit, të cilat duket se këshillojnë numrin e orëve të 'konsultimeve' ndërmjet mësuesve dhe nxënësve për përgatitjen e nxënësve për provimet e klasës së nëntë dhe provimet e maturës shtetërore, dhe tregojnë se këto orë konsultimesh 'të llogariten në ngarkesën vjetore të mësuesve' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2010a; 2010b). Megjithatë, nëse këto 'konsultime' trajtohen si mësimdhënie e financiar publikisht, të dhëna të shumta të marra nga intervistat duket se tregojnë se këto 'konsultime' ose nuk zhvillohen, ose janë të paefektshme dhe të pamjaftueshme (ndoshta sepse dobia e tyre minohet nga mësuesit të cilët i orientojnë nxënësit drejt kurseve private të tyre, 'sepse këto të fundit kanë vërtet rëndësi').

Në një sistem arsimor evropian bashkëkohor, është e papranueshme që sistemi shkollor publik të shtrembërohet me përhapjen gjerësisht të mësimin privat nga mësuesit me nxënësit të tyre, siç po veprojnë sot mësuesit e shkollave të mesme publike në Shqipëri. Megjithatë, nuk mjafton që qeveria thjesht të bëjë një ndalim ligjor 'në teori' për këto veprimtari, që pastaj shpërfillet në praktikë.

Rekomandimi 11: Qeveria shqiptare duhet të bashkërendojë një strategji të shumanshme për t'i dhënë fund mësimin privat të mësuesve të shkollave të mesme publike me nxënësit e tyre. Kjo strategji duhet të bazohet në një fushatë kombëtare publiciteti dhe diskutimesh (përfshirë mësuesit, prindërit, dhe nxënësit) për të theksuar se aspektet korruptive të mësimin privat janë të papajtueshme me parimet etike të jetës publike (përfshirë Kodin e Sjelljes të Mësuesit), dhe se sistemi i shkollave të mesme publike duhet të mbështetet në angazhimin që nxënësit të mund të arrijnë rezultate sa më të larta pa pasur nevojën t'i drejtohen mësimin privat. Qeveria duhet të zbatojë gjithashtu të gjitha nismat e posaçme praktike të nevojshme për të eliminuar mësimin privat të mësuesve të shkollave të mesme publike me nxënësit e tyre. Këto mund të përfshijnë rritjen e rrogës bazë të mësuesve; uljen e numri të nxënësve në një klasë në shkollat e mesme dhe rritjen e numrit të orëve të mësimin në klasë (nëpërmjet kombinimit të rekrutimit të mësuesve të tjerë dhe një programi për ndërtimin e shkollave të reja); ofrimin e konsultimeve falas në shkollat e mesme

publike, të zhvilluara nga mësuesit brenda kontratës së tyre; sigurimin e një baze transparente në Kodin e miratuar të Sjelljes për Mësuesin, dhe në legjislacion, duke parashikuar masa të rrepta, përfshirë largimin nga puna, ndaj mësuesve që vazhdojnë të zhvillojnë kurse private.

Afati kohor: Fushata e publicitetit dhe e diskutimeve publike të zhvillohet gjatë vitit akademik 2011-2012; detajet e masave praktike të zhvillohen plotësisht gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe zbatimi të nisë në vitin akademik 2012-2013.

6 MATURA SHTETËRORE

6.1 Zhvillimet pozitive të kohëve të fundit

Është e qartë se zhvillimi i maturës shtetërore gjatë gjashtë viteve të fundit ka qenë shumë i rëndësishëm për sistemin e arsimit në Shqipëri. Një këshilltar i lartë i Ministrisë e paraqiti maturën shtetërore si pjesë kyçe të kalimit të përgjithshëm nga sistemi i përqendruar tek inputet në sistemin e përqendruar tek outputet, ku matura është një provim kombëtar që jep 'informacion të besueshëm për arritjet e nxënësve, rezultate të krahasueshme me ato të shkollës, dhe një bazë për pranimet në universitet'.

Më konkretisht, personeli i lartë në Agjencinë Kombëtare të Provimeve ravijëzoi me hollësi një sërë praktikash të zhvilluara posaçërisht për të shmangur çdo mundësi për korrupsion në sistemin e maturës (dhe në përgjithësi hollësitë e paraqitura përputhen me specifikat e dokumentit të Ministrisë së Arsimit 'Rregullorja për sjelljen në provimin e maturës shtetërore për vitin 2011 në Republikën e Shqipërisë', Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2011c):

Koha e zhvillimit të provimeve: U tregua se provimet caktohen në të njëjtën ditë në të gjithë vendin, dhe, për aq sa është e mundur, në të njëjtën orë (kjo u shpjegua si 'brenda afatit kohor të realizueshëm', që duket se kishte të bënte me kohën e udhëtimit për dërgimin e dokumenteve, shih më poshtë, dhe mund të ketë të bëjë gjithashtu me kohën e udhëtimit të nxënësve në zonat më të largëta).

Përpilimi dhe shpërndarja e tezave të provimeve: Kjo përfshin personelin e Agjencisë Kombëtare të Provimeve dhe grupet e punës të mësuesve (ku mësuesit nxirren nga baza e të dhënave të 'mësuesve më të mirë'). Sistemi duket se përfshin grupe pune të cilat përgatisin bankat e pyetjeve, dhe një i emëruar i Ministrisë i përzgjedh ato në një proces të fshehtë një ditë para provimit. Pastaj dokumentet fotokopjohen dhe u shpërndahen shkollave nën shoqërimin e policisë (u nënkuptua se kjo bëhej në mëngjesin e ditës së provimit, por shih më poshtë komentet e bëra nga nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës).

Vlerësimi (domethënë notimi) i provimeve: vlerësimi i tezave të provimit ('vlerësimi' duket se është termi i përdorur në Shqipëri për korrigjimin) përfshin përzgjedhjen e korrigjuesve të provimeve nga DAR-ët, ku miratimi përfundimtar jepet nga

Ministria. Pastaj bëhet korrëgjimi në gjashtë qendra vlerësimi, gjatë kohës së pushimit të mësuesve, në një javë me punë të përqendruar, ku mësuesit marrin pagesë shtesë për përfshirjen në korrëgjim. Mësuesit korrëgjojnë fletët e provimit të zonave të tjera gjeografike, dhe fletët janë të shënuara me bar kode për të garantuar korrëgjim anonim. U tregua se në shumë provime kishte korrëgjim të dyfishtë, madje edhe korrëgjim të trefishtë nëse ishte e nevojshme.

Administrimi i provimeve: Personeli i Agjencisë Kombëtare të Provimeve pranoi se administrimi i provimeve është fushë problematike ('administrimi' është termi i përdorur në Shqipëri për ruajtjen në sallën e provimit). Ata përshkruan masat e marra për të shmangur problemet e mundshme të korrupsionit. Për nxënësit në provim janë vendosur rregulla të posaçme, për shembull, në sallën e provimit nuk lejohen celularët. Në lidhje me administrimin janë vendosur procedura të hollësishtme, mjaft të përpunuara. Siç duket, administratorët në një zonë paraqiten në vendin e caktuar në orën 7.00 të mëngjesit, kur hidhen shortet për të caktuar administratorët në shkolla të caktuara. Provimet fillojnë në orën 10.00 të paradites për të mundësuar që administratorët të udhëtojnë nga vendi i shortit në vendin ku do të mbikëqyrin. U dhanë garanci se 'janë marrë masa' kundër nxënësve dhe administratorëve të provimit, të cilët janë përfshirë në veprimtari të palejueshme gjatë provimeve. Për mësuesit, kjo ka përfshirë përjashtimin, paralajmërimin për përjashtim të mundshëm në rast përsëritjeje, dhe largimin nga administrimi.

Siç u përmend, hollësitë e veçanta të pajtueshme me këto komente mund të gjenden në 'Rregulloren e sjelljes në provimin e maturës shtetërore për vitin 2011 në Republikën e Shqipërisë' (Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2011c). Neni 9 bën fjalë për komisionet e posaçme për shqyrtimin e testeve që dyshohen për kopjim (KOPOTED). Neni 12, paragrafi 11, i udhëzon Komisionet e Maturës në Drejtoritë Arsimore Rajonale /Zyrat Arsimore (DAR/ZA) të Matura Komisioni kështu: 'Shqyrton dhe vendos masat për shkeljen e rregullave të administrimit të provimeve të Maturës, bazuar në informacionin me shkrim të dërguar nga përgjegjësit e administrimit të provimeve, përfaqësuesit e DAR/ZA-së apo të monitoruesve-përfaqësues të MASH-it'. Neni 49 liston dymbëdhjetë detyra konkrete të përgjegjësit të administrimit të provimit (PAP), dhe nenet 50 dhe 51 listojnë njëzet e pesë detyra të posaçme të administratorëve të provimit (AP), term i përdorur për ruajtësit në sallën e provimit. Këto përfshijnë një sërë masash që duhet të eliminojnë mashtrimin. Sipas nenit 49, paragrafi 7, përgjegjësit të administrimit të provimit (PAP) i kërkohet të raportojë në Komisionin e Maturës Shtetërore të (KMSH) të DAR/ZA-së 'çdo rast parregullsie gjatë zhvillimit të provimit'. Sipas nenit 50, pikat 7 dhe 9, administratorit të provimit (AP) i kërkohet të njoftojë dhe raportojë te përgjegjësi i administrimit të provimit për çdo rast parregullsie gjatë zhvillimit të provimit. Në bazë të nenit 51, AP-së i kërkohet të 'mbikëqyrë me rigorozitet dhe në mënyrë të vazhdueshme të gjithë mjedisin e provimit' (pika 6), dhe, për shembull, nuk u lejon maturantëve/kandidatëve 'komunikimin dhe kopjimin me njëri-tjetrin ose me persona jashtë mjedisit/sallës së provimit' (pika 8). Më poshtë, neni 64 pika 1a, b e lidh me shumë përpikëri shkeljen nga PAP-ët dhe AP-të të aspekteve të veçanta të neneve 50 dhe 51 që janë ose 'paralajmërim për largim nga puna' ose 'largim nga puna'. Lidhur me maturantët, menin 56 liston një sërë shkeljesh të cilat shpiten në përjashtimin e

kandidatëve maturantë nga provimi dhe mosnjohjen e rezultatit të tyre. Këto përfshijnë shkelle të tilla si marrjen, dhënien e informacioni, kopjimin ose komunikimin me maturantë/kandidatë të tjerë (pika 3), ose mbajtjen e 'telefonit celular, radios ose çdo mjeti tjetër komunikimi në mjedisin e provimeve' (pika 5).

'Notat mesatare' gjatë viteve të shkollës: Personeli i Agjencisë Kombëtare të Provimeve shpjegoi se ata ishin të kënaqur me pozicionin e tyre në lidhje me 'notën mesatare' gjatë viteve të shkollës. Pjesërisht arsyeja është sepse vetëm 20% e rezultateve të përgjithshme të maturës bazohen në 'notat mesatare', që personeli i Agjencisë ndjen se është e përshtatshme për të shmangur çdo vëmendje të tepruar në këto nota, për arsye se mund të ketë një farë rreziku për besueshmërinë e këtyre notave në shkallë kombëtare, si pasojë e subjektivizmit të mundshëm të vlerësimeve me notë nga ana e mësuesve. Personeli i Agjencisë tregoi gjithashtu se 'notat mesatare' janë statistikisht të përafërta me rezultatet e provimeve të zhvilluara nga ekipe jashtë shkollës për të zbuluar ndonjë papajtueshmëri që mund të sugjerojë mungesë besueshmërie në vlerësimin e bërë nga shkolla.

Dolën në pah edhe të dhëna të tjera të cilat tregonin se nxënësit nuk i zhvillojnë patjetër provimet e maturës në shkollën e tyre. Disa studentë të universiteteve në Tiranë treguan se ndonjëherë nxënësit i zhvillonin provimet e maturës në shkollat e tyre, por ndonjëherë në shkolla të tjera. Drejtori i një shkolle të mesme private në Tiranë tregoi se nxënësit e shkollave të mesme private i japin provimet e maturës në shkolla publike, kurse nxënësit e shkollave të mesme publike në përgjithësi i japin provimet e maturës në shkolla të ndryshme, jo në të tyret. Prindërit në Tiranë, dhe nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës, gjithashtu shpjeguan se administratorët janë nga 'shkollat fillore', jo nga shkollat e mesme.

Të dhënat më lart, veçanërisht ato të ofruara nga Agjencia Kombëtare e Provimeve, demonstrojnë se janë bërë përpjekje të vetëdijshme për të zbatuar procedura me synim eliminimin e burimeve kryesore të korrupsionit të mundshëm në sistemin e provimeve të maturës shtetërore. Në veçanti, punë jashtëzakonisht e madhe është bërë për të siguruar qasje të duhur në hartimin, shpërndarjen dhe korrigjimin e provimeve të maturës. Në lidhje me këtë, si nxënësit e shkollave të mesme, ashtu dhe prindërit shprehën besimin e tyre në integritetin e korrigjimit të provimeve të maturës. Sidoqoftë, me gjithë këto nisma, duket se ka të dhëna shumë të forta të dy abuzimeve korruptive të sistemit, të cilat minojnë besueshmërinë e provimeve të maturës shtetërore.

6.2 Probleme me provimet e maturës shtetërore

6.2.1 Probleme me provimet e fundit të maturës shtetërore

Të dhëna të shumta u paraqitën për probleme me sistemin e mbikëqyrjes në provimet e fundit të maturës shtetërore. Prindërit në Tiranë komentuan fuqimisht se disa mësues administratorë përfshiheshin në mashtrim gjatë provimeve të fundit. Drejtori i një shkolle të mesme jashtë Tiranës pranoi se kishte mashtrim gjatë provimeve të mbikëqyrura në shkollën e tij, por ai shpjegoi se drejtori nuk mban

përgjegjësi për administrimin, dhe administratorët nuk i raportojnë atij për incidente të mundshme. Nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës ishin veçanërisht të drejtpërdrejtë në përshkrimin e mashtrimeve / kopjimeve në provimet e fundit. Ata treguan se nxënësit ndihmonin njëri-tjetrin dhe përdornin celularët gjatë provimeve, madje edhe për të kontaktuar me mësuesit e tyre. Ata shpjeguan se problemi nuk është se administratorët 'nuk e kapin' mashtrimin (u përmend se raporti midis administratorëve të mirë dhe nxënësve është shumë i ulët, pothuajse 1:8/1:9). Në vend të kësaj, ata përshkruan se situata e përgjithshme është se mësuesit administratorë (zakonisht të shkollave fillore) e lejojnë kopjimin sepse 'në të vërtetë' dëshirojnë të ndihmojnë. Siç do të diskutohet më poshtë, këtu nuk është problemi se mësuesit e shkollave të mesme mbikëqyrin nxënësit e tyre dhe bashkëpunojnë me ta në kopjim (për shembull, masat e marra nga Agjencia Kombëtare e Provimeve duket se garantojnë që mësuesit e shkollave të mesme të mos përfshihen në mbikëqyrjen e nxënësve të tyre). Ky është një problem shumë më i gjerë: ai i angazhimit të të gjithë mësuesve të shkollave dhe nxënësve në vlerat e jetës publike, të cilat dënojnë mashtrimin /kopjimin në çdo sistem provimesh.

E gjithë kjo tregon se rregullat e përgjithshme për mbikëqyrjen gjatë provimit në 'Rregulloren e sjelljes në provimin e maturës shtetërore për vitin 2011' nuk po zbatohen, dhe raportimi i parregullsisë si pasojë e kësaj nuk po ndodh. Edhe Rregullorja ka problemet e veta, pasi disa rregulla nuk janë plotësisht të qarta. Për shembull, nuk ka të dhëna konkrete se si duhet të veprojnë komisionet e posaçme të korrigjimit të testeve (KOPOTED) kur dyshohet se ka pasur kopjim. Po kështu, nuk është plotësisht e qartë nëse 'largimi nga puna' në bazë të nenit 64 ka të bëjë me largimin nga detyra e administratorit të provimit në të ardhmen, apo largimin e të punësuarit nga posti i përhershëm (që në përgjithësi duket se është ai i mësuesit të fillores, nga të dhënat e paraqitura). Sigurisht, largimi nga posti i përhershëm është dënim shumë më domethënës.

Nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës përmendën gjithashtu probleme me bërjen të njohur të përmbajtjes së tezave të provimit një ditë para provimit. Kjo ngre pikëpyetje të mundshme nëse tezat dërgohen nga Tirana në mëngjesin e ditës së provimeve (siç u përshkrua nga Agjencia Kombëtare e Provimeve), apo në të vërtetë ndodh një natë më parë (ndoshta në mënyrë të pashmangshme, për shkak të kohës së udhëtimit). Në këtë kuadër, duhet përmendur gjithashtu se disa burime shqiptare e vinin në dyshim mundësinë e paraqitjes së administratorëve të provimit në shkollat e provimit në disa zona ndërmjet orës 7.00 të mëngjesit, hedhjes së shorteve dhe fillimit të provimit në orën 10.00 të paradites (përsëri për shkak të kohës së udhëtimit në disa raste).

6.2.2 Probleme me notat mesatare

Ndonëse më pak kritikuese ndaj integritetit të maturës shtetërore se të dhënat për provimet e fundit të maturës, disa të dhëna pasqyrojnë shqetësim të madh për sistemin e 'notës mesatare'. Nxënësit e shkollave të mesme, si në Tiranë, ashtu dhe jashtë Tiranës, treguan se mësuesit prireshin të ishin tepër të ashpër me 'notat mesatare'. Ata nënkuptuan se kjo ndodhte pjesërisht për t'i detyruar nxënësit të

ndjekin kurset private të mësuesve (ndoshta nxënësve u aludohej se ndjekja e kurseve private është e nevojshme për marrjen e notave të mira në vlerësimin tepër të ashpër për notë mesatare, apo që vlerësimet e rrepta për notë mesatare tregojnë se vështirë të merren nota të mira në provimet e fundit pa ndjekjen e kurseve private). Nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës gjithashtu nënkuptuan se mësuesit mund të tregojnë 'subjektivizëm' (me të cilin ata kuptonin mbajtje me hatër) ndaj nxënësve të caktuar, atyre me 'prindër me pushtet'. Prindërit në Tiranë gjithashtu shprehën mendimin se në disa zona të vendit mësuesit janë më pak të rreptë në vendosjen e notave, se në zona të tjera. Ndërsa theksoi se 'notat mesatare' janë statistikisht të krahasueshme me rezultatet e provimeve të maturës, personeli i Agjencisë Kombëtare të Provimeve pranoi se nuk ndërmerri ndonjë vlerësim të drejtpërdrejtë të jashtëm të kampionëve të notave mesatare.

6.3 Ecja përpara në maturën shtetërore

Një përgjigje sipërfaqësore ndaj problemeve të identifikuara në lidhje me maturën shtetërore, veçanërisht çështjet e administrimit të provimeve të maturës, do të ishte thjesht sugjerimi i masave mekanike dhe ndëshkuese shtesë. Për shembull, drejtori i një shkolle të mesme jashtë Tiranës sugjeroi shprehimisht trajtimin e kopjimit si 'vepër penale', përfshirë, kur është e nevojshme, përjashtimin (kjo mund të ndodhë, por mund të mos ndodhë tashmë në disa raste, por ai duket se nënkuptonte përdorimin shumë më të shpeshtë të këtij dënimi). Ai gjithashtu sugjeroi që Agjencia e Provimeve duhet të përgatisë disa 'teste' për çdo provim, vetëm njëri prej të cilëve të zgjidhet në ditën dhe në sallën e provimit (ndoshta nga administratori); se largësia ndërmjet nxënësve në sallat e provimit duhet të rritet; dhe se nxënësit duhet të 'kontrollohen' më rreptësisht para se të hynë në sallat e provimit (kuptohet për celularë etj.). Këto masa mund të ndihmojnë në eliminimin e abuzimeve. Sigurisht, në lidhje me 'notat mesatare' të viteve të shkollimit, sistemi i vlerësimit të jashtëm të kampionëve të këtyre notave do të rriste sigurinë e kësaj forme vlerësimi.

Megjithatë, ndonëse këto reagime mekanike mund të ndihmojnë në uljen e rasteve të mashtrimit, kopjimit ose të ndonjë praktike tjetër të keqe, ato nuk u japin zgjidhjeve problemeve në themel të çështjes. Në zhvillimin e provimeve të maturës shtetërore është kryer një punë e madhe e admirueshme. Megjithatë, matura shtetërore nuk do të arrihet të konfirmohet si provim plotësisht i besueshëm publik sipas standardeve të sotme evropiane për sa kohë që mashtrimi / kopjimi sistematik të mos jetë eliminuar nga sistemi i provimit përfundimtar, dhe deri sa besueshmëria e 'notave mesatare' të vlerësuara nga shkolla të bëhet më e sigurt. Nga ana e vet, kjo do të arrihet vetëm në rast se gjithë mësuesit shqiptarë i përkushtohen pa mëdyshje qëndrimit etik në jetën profesionale dhe publike dhe çdo minim të integritetit të sistemit të provimit publik e dënojnë si kryekëput të papranueshëm. Kjo vlen për mësuesit administratorë të përfshirë në mashtrim apo kopjim në provim; mësuesit që ndihmojnë nxënësit e tyre, për shembull, me celular, si pjesë e këtij mashtrimi dhe kopjimi; mësuesit që u tregojnë nxënësve përmbajtjen e provimeve të fundit para këtyre provimeve; dhe mësuesit që minojnë besueshmërinë e 'notave mesatare' të shkollës, për shembull, në kuadrin e një qëndrimi të palejueshëm ndaj mësimit privat. Për më tepër, ky përkushtim ndaj qëndrimit etik në arsimin publik duhet të

përqafohet edhe nga gjithë shoqëria shqiptare, përfshirë prindërit dhe nxënësit, krahas mësuesve. Në veçanti, ka rëndësi vendimtare që efekti minues i sjelljes joetike të mos vazhdojë dhe të mos depërtojë në brezin e ardhshëm të të rinjve shqiptarë. Siç u përmend në Pjesën 3 të këtij Dokumenti, nuk është e dobishme nëse ata që japin ryshfete ('dhënësit') shihen ose si 'jo të korruptuar', ose si 'të korruptuar por të justifikuar'. Në mënyrë të ngjashme, të rinjtë shqiptarë të cilët përfitojnë nga mundësitë për të kopjuar për shkak të administratorëve të provimit të cilët 'bëjnë një sy qorr' gjatë provimeve, nuk duhet ta shohin veten si 'jo të korruptuar', apo 'të korruptuar por të justifikuar'. Këta të rinj janë shumë mbresëlënës, por shanset e tyre për të përparuar në Evropën moderne do të minohen në mënyrë fatale në rast se gjetiu kualifikimet e tyre dyshohet se janë arritur në kushtet e një mashtrimi e kopjimi të gjerë dhe nëpërmjet formave të tjera të korrupsionit.

Prandaj, ndërsa zhvillimi i maturës shtetërore ka qenë arritje shumë e rëndësishme për sistemin e arsimit në Shqipëri, është vendimtare që të ketë zhvillime në vazhdimësi për të garantuar integritet të plotë të këtij sistemi të provimeve kombëtare.

Rekomandimi 12: Qeveria shqiptare duhet të ndërmarrë dhe bashkërendojë një fushatë kombëtare për të bindur të gjithë pjesëtarët e shoqërisë shqiptare se besueshmëria e sistemit të provimit në shkollën e mesme në Shqipëri (në veçanti në nivel ndërkombëtar) varet nga eliminimi i mashtrimit dhe kopjimit, përfshirë mashtrimin dhe kopjimin që lidhet me korrupsionin, në provimet e fundit të maturës shtetërore, dhe nga eliminimi i pabesueshmërisë së mundshme të sistemit të 'notës mesatare' në maturën shtetërore. Qëndrimet e caktuara ndëshkuese ose mekanike janë të dobishme në afat të shkurtër, për shembull, 'procedimi' publik i administratorëve të provimit dhe nxënësve të veçantë të përfshirë në kopjim në provim, verifikimi i jashtëm i kampionëve të notës mesatare. Në të vërtetë, këto qëndrime ndihmojnë edhe në kuptimin afatgjatë, sidomos verifikimi i jashtëm i kampionëve të notës mesatare. Megjithatë, nevojitet një fushatë kombëtare me qëllim që të gjithë sektorët e shoqërisë shqiptare të përqafojnë në jetën publike parimin etik se kopjimi dhe praktikat korruptive të lidhura me të nuk janë kurrë të pranueshme në një sistem të provimeve kombëtare (veçanërisht, në këtë kuadër, nga mësuesit administratorë dhe vetë nxënësit). Në këtë fushatë kombëtare, qeveria duhet ta vërë theksin në faktin se përparimi i madh që përfaqëson matura shtetërore do të minohet nëse nuk eliminohen abuzimet e mbetura (madje kjo do të dëmtonte shanset ndërkombëtare të të rinjve shqiptarë nëse do të vihej në dyshim besueshmëria e kualifikimeve të tyre në shkollë të mesme në Shqipëri).

Afati kohor: Fushata kombëtare të zhvillohet gjatë vitit akademik 2011-2012 (duke përdorur si duhet Kodin dhe Standardet për Mësuesit, i cili duhet të jetë miratuar dhe t'u jetë shpërndarë mësuesve deri në pranverë 2012 – shih Rekomandimin 1 më lart); çdo masë tjetër mekanike e zbatuar gjatë vitit akademik 2011-2012, të zbatohet plotësisht për provimet e vitit 2012.

7 PROBLEMET NË UNIVERSITETET PUBLIKE

7.1 Fuqia relative e universiteteve publike

Të dhënat e një numri grupesh treguan mbështetje të qartë për universitetet publike në Shqipëri, veçanërisht në krahasim me universitetet private. Nxënësit e shkollave të mesme në Tiranë i shohin universitetet publike si 'më të mira' se universitetet private, ashtu si dhe nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës (megjithëse interesi i tyre është dukshëm në ndjekjen e universiteteve publike në Tiranë). Edhe prindërit në Tiranë e gjykojnë statusin e universiteteve publike si më të lartë se universitetet private. Studentët e universiteteve në Tiranë shprehën pikëpamjen se të rinjtë në përgjithësi i vlerësojnë universitetet publike si 'më të mira' se universitetet private, ashtu si dhe punëdhënësit.

Personeli i lartë i universiteteve publike në Tiranë bëri një mbrojtje elokumente të universiteteve publike dhe misionit të tyre, në dallim nga universitetet private, dhe përsëri arsyetoi se nxënësit parapëlqejnë universitetet publike. Përshkrime të hollësishme iu bënë sistemeve të reja të 'vlerësimit' nga ana e studentëve të universiteteve publike. Këto quheshin sisteme të 'vlerësimit' të cilësisë së kursit dhe personelit nga ana e studentëve, ku besueshmëria e të dhënave garantohej duke lidhur studentët e anketuar me monitorimin e pjesëmarrjes së studentëve, me qëllim që vetëm studentët me pjesëmarrje të mjaftueshme të japin vlerësime. Këto sisteme shiheshin si pjesë e një angazhimi të lartë ndaj rritjes së cilësisë së mësimin në universitetet publike.

7.2 Sfidat me të cilat përballen universitetet publike

Nga ana tjetër, personeli i lartë i universiteteve publike në Tiranë ngriti shqetësime të mëdha edhe në lidhje me pozitën financiare të universiteteve publike. U arsyetua se nevojiten investime në infrastrukturë, për të siguruar kapacitetet e nevojshme për të përballuar numrin e madh të studentëve. U theksua nevoja për transparencë, për të siguruar marrjen nga universitetet publike të fondeve të caktuara nga Kuvendi (në lidhje me këtë u përmend rasti i mungesës së sotme prej 19 milionë dollarëve ndërmjet asaj që Kuvendi u kishte caktuar universiteteve publike, dhe asaj që kishte lëvruar qeveria). Sigurisht, studentët e universiteteve në Tiranë bënë komente për kushtet e këqija fizike në universitetet publike, gjë që ishte tregues i investimeve të pakta (studentët përmendën në veçanti investimet e pakta në teknologjinë e informacionit). Personeli i lartë i universiteteve publike theksoi gjithashtu kundërshtimin e sistemit faturave për studentët, të cilin ata e shohin si sistem të papërshtatshëm për financimin e universiteteve. Kundërshtim u shpreh edhe për mënyrën e vlerësimit dhe renditjes së universiteteve publike sipas këtij vlerësimi, megjithëse iu dha mbështetje e fortë sigurimit të cilësisë dhe akreditimit nga jashtë.

7.3 Çështje të korrupsionit në universitetet publike

Megjithatë, me gjithë parapëlqimin e përgjithshëm për universitetet publike kundrejt universiteteve private, ka të dhëna të forta se universitetet publike po përballen me

shfida më të mëdha se ato që sapo u përshkruan. Një numër grupesh ngritën shqetësime shumë të mëdha për korrupsionin në universitete publike. Këto komente të forta erdhën nga vetë studentët, por edhe nga prindërit dhe nxënësit e shkollave të mesme. Këto komente erdhën nga grupe në Tiranë, por ato u drejtoheshin universiteteve publike shqiptare në përgjithësi, jo vetëm atyre në Tiranë.

Komente shumë të forta u bënë se për shkollimin në universitetet publike duhet 'paguar', duke i bërë pagesa korruptive personelit të universiteteve. Pagesat i bëhen personelit akademik (profesorëve dhe pedagogëve) për siguruar marrjen e provimeve dhe notave kaluese, dhe për të marrë 'nota më të mira'. Problemi që u theksua në mënyrë të veçantë ishte ai numrit 'të fryrë' të të mbeturve, për të rritur numrin e studentëve përsëritës të lëndëve. Kjo do të thotë që universitet sigurojnë tarifa shtesë për përsëritjen e lëndëve. Megjithatë, shumë më tepër se kaq, kjo u mundëson profesorëve dhe lektorëve të organizojnë mësim privat për përsëritësit, ku studentët paguajnë personelin akademik për këtë. U ngritën edhe pretendime për raste kur gjithë grupi i studentëve paguante për të siguruar nota kaluese. U tregua se disa profesorë dhe pedagogë përdornin 'sekserë' për këto pagesa. Në mënyrë interesante, studentët e universiteteve u shprehën se në bërjen e pagesave përfshiheshin prindërit. Kritika u bënë edhe për profesorët të cilët ushtrojnë trysni dhe këmbëngulin që të gjithë studentët e një kursi të blejnë tekste të caktuara ku ata janë autorë, efektivisht si kusht për kryerjen me sukses të lëndës. Komente u bënë gjithashtu se ka shembuj të shumtë të pedagogëve të cilët i ndihmojnë studentët gjatë mbikëqyrjes së provimeve, me nënkuptimin se kjo lidhet me 'hatëre korruptive'.

U përmendën edhe çështje të tjera. Për shembull, prindërit kanë perceptimin se një numër i madh akademikësh të universiteteve publike e kalojnë pjesën më të madhe të kohës së tyre duke punuar në universitete private se në universitetet publike ku janë punësuar. Këtë problem e ngritën edhe studentët, dhe ata komentuan se një pjesë e personelit akademik, veçanërisht ndoshta disa profesorë, janë emëruar për shkak të lidhjeve politike të tyre. Megjithatë, moria e problemeve që kishin të bënin me pagesat u theksua më fuqimisht.

Personeli i lartë i universiteteve publike në Tiranë arsyetoi se në universitetet publike nuk ka 'korrupsion vulgar'. Ata përshkruan futjen e mekanizmave të tillë si vlerësimi i studentëve gjatë gjithë vitit, duke parandaluar kështu 'korrupsionin' në fund të kursit në vlerësimin e provimit përfundimtar, dhe përfshirjen e personelit të ndryshëm në hartimin e provimeve dhe vlerësimin e tyre. Siç u përmend më sipër, disa anëtarë të personelit të lartë shpjeguan me hollësi edhe sisteme të reja të vlerësimit nga studentët të përvojës dhe personelit të kursit, dhe ideja ishte se këta mekanizma mund të zbulojnë çështje të korrupsionit. Është gjithashtu e rëndësishme të theksohet se studentët e universiteteve publike treguan se korrupsioni 'varej nga profesori', domethënë, jo të gjithë pedagogët përfshiheshin në praktikat korruptive të përshkruara. Standardet Shtetërore të Cilësisë në Institucionet e Arsimit të Lartë (IAL) gjithashtu duket se përmbajnë specifika të cilat duhet të trajtojnë disa nga problemet e theksuara. Për shembull, Kapitulli I, Standardi II.2, Kriteri 3 u kërkon universiteteve të garantojnë që 'Gjatë korrigjimit të provimeve të ruhet anonimiteti'. Kapitulli III, Standardi I.2, Kriteri 7 thekson se 'Në institucionet e arsimit të lartë

ngrihet Këshilli i Etikës i cili diskuton për çështje të etikës në jetën universitare. Ai i paraqet propozime rektorit për këto çështje'. Mendohet se këto Këshilla mund të trajtojnë çështje të korrupsionit si pjesë qendrore e veprimtarisë së tyre (shih Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2011a.)

Megjithatë, forca e komenteve të bëra nga grupe të ndryshme tregon qartë se këto masa të mundshme nuk po zbatohen me efektivitet në praktikë, ndërkohë që vazhdojnë shqetësimet e mëdha për shpeshhtësinë e ndjeshme të praktikave korruptive në universitetet publike në Shqipëri. Duhet përmendur se ekspertëve vizitues iu vu në dispozicion një Sondazhi i vitit 2005 'Lidhur me perceptimin dhe përvojën e komunitetit të studentëve shqiptarë për nivelin e korrupsionit, abuzimeve dhe transparencës në universitetet publike shqiptare' (Qeveria e Studentëve Shqiptarë me mbështetjen e Institutit për Shoqëritë Hapur në Budapest dhe Tiranë 2005). Gjetjet e këtij sondazhi përputheshin në masë të madhe me të dhënat e intervistave që flisnin për një përhapje të gjerë të praktikave korruptive në universitetet publike. Më në përgjithësi, duhet përsëritur gjithashtu se të dy Sondazhet e viteve 2009 dhe 2010 për Korrupsionin në Shqipëri i rendisin pedagogët e universiteteve shumë më poshtë se mësuesit e shkollave publike. Në vitin 2010, në një shkallë ku 0=shumë i ndershëm dhe 100=shumë i korruptuar, pedagogët e universiteteve u vlerësuan në shkallën 71 në vitin 2010, vlerësimi 'më i korruptuar' në pesë vjet, dhe 63.4 në vitin 2009 (mësuesit e shkollave publike u vlerësuan në shkallën 43.1 në vitin 2009 dhe 46 në vitin 2010) (shih Instituti i Studimeve dhe Alternativave të Zhvillimit, Shqipëri, 2009 dhe 2010). Sigurisht, në Sondazhet për Korrupsionin nuk deklarohet shprehimisht se këto vlerësime u referohen vetëm profesorëve të universiteteve publike, përkundrejt pedagogëve të universiteteve publike dhe private.

Praktikat korruptive janë kryekëput të papranueshme nga parimet etike bashkëkohore evropiane të arsimit universitar. Sigurisht këtu nuk po sugjerohet se praktikat në universitetet private në Shqipëri nuk janë për t'u kritikuar, dhe se probleme kanë vetëm universitetet publike. Megjithatë, për të mbuluar universitetet private (dhe shkollat private) po përgatitet një raport i veçantë. Në të vërtetë, në kuadrin e raportit të tanishëm, është themelore të ritheksohet se të dhënat tregojnë qartë pikëpamjen e përgjithshme në Shqipëri se universitetet publike janë më lart universiteteve private. Prandaj, siç argumentoi me forcë një drejtues i lartë i një universiteti publik në Tiranë, e ardhmja e arsimit universitar në Shqipëri varet nga prania e një sektori të shëndetshëm të universiteteve publike. Megjithatë, kjo do të kërkojë jo vetëm mbështetjen me burime publike, të kërkuara nga ai drejtues, por edhe angazhim total të të gjithë personelit të universiteteve publike për të përqaftuar parimet etike në praktikat profesionale të tyre, dhe për të braktisur format minuese të 'korrupsionit vulgar'. Siç është diskutuar tashmë në lidhje me nxënësit e shkollave të mesme dhe maturën shtetërore, është gjithashtu thelbësore që e gjithë shoqëria shqiptare ta përqafojë këtë qëndrim etik. Shqetësimi kryesor është përsëri efekti minues që do të ketë sjellja joetike në radhët e të rinjve shqiptarë, dhe shanset e tyre për të pasur sukses në Evropën moderne, në rast se gjetiu kualifikimet universitare të tyre dyshohet se janë arritur në kushtet e një mashtrimi e kopjimi të gjerë dhe nëpërmjet formave të tjera të korrupsionit. Siç u përmend në Pjesën 3, qëndrimi që

'dhënësi' i një pagese është 'jo i korruptuar', ose 'i korruptuar por i justifikuar', nuk duhet t'i bëjë studentët të mendojnë se është e drejtë që pagesat korruptive dhe praktikrat e tjera korruptive të konsolidohen në jetën universitare në Shqipëri në të ardhmen. Edhe prindërit duhet të mbajnë qëndrime të drejta etike, nëse, siç u sugjerua, janë përfshirë në pagesa korruptive për profesorë dhe pedagogët e fëmijëve të tyre.

Në kuptimin afatshkurtër, drejtuesit dhe administratat e universiteteve duhet të shqyrtojnë gjithashtu masa më mekanike për eliminimin e korrupsionit, të tilla si barkodimi, për të mundësuar korrigjimin dhe vlerësimin anonim të provimeve, dhe miratimin nga departamentet të listave të teksteve, për të ulur detyrimin e zhvillimit të lëndëve me tekstet me autor pedagogët e këtyre lëndëve.

Një sektor i shëndetshëm i universiteteve publike është themelor për zhvillimin e përgjithshëm të arsimit, ekonomisë dhe shoqërisë në Shqipëri. Në përgjithësi, universitetet publike shqiptare duket se vlerësohen më lart se universitetet private (dhe universitetet private do të diskutohen në një raport të veçantë). Ka shumë të dhëna të angazhimit cilësor të shumë pedagogëve ndaj parimeve më të mira etike të universiteteve publike. Megjithatë, në universitetet publike shqiptare ekziston shqetësimi se mënyra dhe niveli i financimit publik janë të pamjaftueshme për të mundësuar mësimdhënien e dëshiruar dhe të cilësisë më të lartë. Gjithashtu, ka të dhëna të forta të 'korrupsionit vulgar' në radhët e personelit të universiteteve publike.

Rekomandimi 13: Qeveria shqiptare duhet të sigurojë që të gjitha fondet që u caktohen universiteteve publike t'u shkojnë vërtet atyre, dhe duhet të ketë dialog të fortë me drejtuesit e universitete për nivelin dhe metodat e financimit të nevojshëm për të përmbushur misionin e tyre. Qeveria shqiptare duhet të ndër marrë një dialog kombëtar me udhëheqjen e lartë të universiteteve publike. Ky dialog duhet të përqendrohet në përcaktimin me ndershmëri të përmasave të problemit të 'korrupsionit vulgar', dhe në ndërmarrjen e një nisme për zhvillimin e personelit të universiteteve publike, për të siguruar që të gjithë të përqafojnë parimin etik se korrupsioni në universitet është në antitezë me vlerat e komunitetit të diturisë. Në mënyrë të veçantë, kjo duhet të sigurojë eliminimin e praktikave të tilla korruptive si dhënia e parave nga studentët për stafin akademik për marrjen e notave të mira, ose për të siguruar nota kaluese; manipulimi i studentëve për të paguar stafin akademik për mësim privat; ushtrimi nga personeli akademik i trysnisë së padrejtë ndaj studentëve për të blerë tekstet ku ata janë autorë; ose përfshirja e stafit akademik në kopjime gjatë provimeve universitare. Një nismë të njëjtë qeveria shqiptare duhet ta bashkërendojë edhe me studentët e universiteteve dhe prindërit e tyre. Ashtu si me maturën shtetërore, kjo nismë kombëtare e qeverisë shqiptare duhet ta vërë theksin në çështjen kyçe: se shanset ndërkombëtare të të rinjve shqiptarë do të dëmtohen në rast se besueshmëria e kualifikimeve të universiteteve publike është e dyshimtë për shkak se abuzimet korruptive janë të përhapura në sistemin e universiteteve publike. Nga ana tjetër, qeveria shqiptare duhet ta trajtojë këtë nismë me ndjeshmëri, për të garantuar që çdo mangësi e universiteteve publike të trajtohet

në të njëjtën kohë që shfaqet edhe në universitetet private. Kjo do të jetë e nevojshme për të shmangur çdo trajtim të padrejtë të universiteteve publike.

Afati kohor: Të zgjidhen çështjet e financimit për të zbatuar çdo aspekt të mbetur të financimit për vitin akademik 2011-2012, dhe të gjitha aspektet e financimit për vitin akademik 2012-2013; dialogu dhe nisma kombëtare për korrupsionin të ndërmerret gjatë vitit akademik 2011-2012.

8 SISTEMI I TEKSTEVE ALTERNATIVE

8.1 Zhvillimi pozitiv i sistemit të teksteve alternative

Një përpjekje e madhe është bërë për zhvillimin e sistemit të teksteve alternative (Altertekst) që kur u prezantua në vitin 2006. Sistemi Altertekst paraqitet nga zyrtarët si arritje madhore për eliminimin e korrupsionit të praktikës së mëparshme në të cilën Ministria e Arsimit kishte monopolin e teksteve.

Në takimin me këshilltarin e lartë të Ministrit të Arsimit, dhe Komisionin e Ministrisë për Miratimin e Teksteve/Komiteti, theksi i përgjithshëm u vendos në sigurimin e konkurrencës në sistemin Altertekst, ku Ministria nuk përfshihet në vlerësimin faktik të teksteve. U përshkruan nivelet e ndryshme të sistemit Altertekst (ky përshkrim i hollësishëm në takime përputhej me hollësitë më poshtë të cilat gjenden në Paketën e Ministrisë së Informacionit "Altertekst 2010-2011" Ministria e Arsimit dhe Shkencës 2011b):

Komisioni i Ministrisë për Miratimin e Teksteve

(Grupet e ndryshme të Altertekst-it normalisht quhen 'komisione', megjithëse ndonjëherë përshkruheshin si 'komitete'. Në këtë dokumenti do të përdoret termi komision.) Ky Komision përbëhet nga gjashtë zyrtarë të Ministrisë. Roli i këtij Komisioni është të miratojë anëtarët e komisioneve të ndryshme të vlerësimit të teksteve (shih më poshtë).

Komisionet e vlerësimit të teksteve

Për çdo fushë kryesore lëndore ngrihet një komision i vlerësimit të teksteve. Çdo komision ka pesë anëtarë, një nga sektori i universiteteve (me sa kuptohet, universiteteve publike), tre ndër 'mësuesit më të mirë' të lëndës, dhe një ekspert gjuhësor. Emrat për sektorin e universiteteve jepen nga rektoratet, dhe ata nuk mund të jenë autorë të tekstit. Mësuesit caktohen nga DAR-ët. Edhe në këtë rast ata nuk mund të jenë autorë (madje ka kritere për caktimin e këtyre 'mësuesve më të mirë'). 'Eksperti' gjuhësor është 'mësues' i mirë i gjuhës dhe letërsisë. Komisioni i Miratimit e Teksteve duket se bën përzgjedhjen përfundimtare të emrave të dhënë për të qenë anëtarë.

Tekstet janë 'anonime' kur shqyrtohen nga komisionet e vlerësimit. Komisionet e vlerësimit punojnë me kritere të qarta. Pas shqyrtimit të duhur, ato shpallin 'tekstet fituese' (domethënë, më shumë se një tekst në vit për çdo lëndë).

Zyrtarët e Ministrisë të Komisionit për Miratimin e Teksteve treguan se rreth 30 botues përfshihen çdo vit në ofrimin e teksteve për shqyrtim. Brenda këtij numri të përgjithshëm, u sugjerua se ka rreth 10-12 botues 'të fuqishëm', rreth 4-5 'botues të specializuar në fushën e arsimit' dhe 2 botues 'shumë të specializuar' në fushën e arsimit. Në thelb, këto janë shtëpi botuese shqiptare, megjithëse këshilltari i Ministrisë tha se disa kishin përdorur tekste italiane të përkthyer (shih më poshtë).

Çmimi i teksteve

U theksua se komisionet e vlerësimit të teksteve nuk merren me çmimet e teksteve. Çmimet vendosen nëpërmjet një formule të publikuar, të bërë të ditur nga Komisioni i Ministrisë për Miratimin e Teksteve.

Komisionet e Përzgjedhjes së Teksteve

Më pas listat e përafërta kombëtare të 'teksteve fituese' shqyrtohen nga Komisionet e Përzgjedhjes së Teksteve me bazë shkollë. Secili komision i tillë ka dhjetë anëtarë, të cilët mbulojnë një lëndë të caktuar. Komisioni mund të përfshijë mësues nga një grup shkollash, jo vetëm nga një shkollë. Në takimin me një grup mësuesish të shkollave të mesme të Tiranës u bë një përshkrim më i hollësishëm i funksionimit të këtyre komisioneve shkollë. Komisionet i vlerësojnë tekstet duke përdorur kritere të qarta. Nëse autorët e teksteve janë anëtarë të personelit të shkollës, tekstet e tyre nuk mund të shqyrtohen. Votimi për tekstet është i fshehtë. Me t'u përzgjedhur nga shkolla, tekstet u shiten prindërve në shkolla nëpërmjet përfaqësuesve të shtëpive botuese përkatëse.

Në takimin me një ndër botuesit kryesorë të teksteve, ai na konfirmoi se e shihte sistemin Altertekst si hap të madh përpara në krahasim me sistemet e mëparshme, dhe në përgjithësi si 'rrugën e vetme' të ofrimit të teksteve shkollë.

8.2 Vlerësimi i sistemit të teksteve alternative – disa probleme

Ndonëse sistemi i përshkruar më lart përmban përpjekje të shumta të vetëdijshme për të garantuar një proces konkurrues pa korrupsion, ai përmban disa mangësi të mundshme në këtë drejtim.

Ekzistojnë ende mundësi për njëanshmëri 'nga lart poshtë' në caktimin e anëtarëve të Komisionit për Miratimin e Teksteve dhe të komisioneve shoqëruese të vlerësimit të teksteve. Siç u tregua, anëtarët e Komisionit të Miratimit të Teksteve duket se merren ekskluzivisht nga radhët e zyrtarëve të Ministrisë. Nga ana e tyre, ata duket se kanë kompetencën e fundit të përzgjedhjes dhe miratimit të anëtarëve të komisioneve të vlerësimit të teksteve nga emrat që u janë paraqitur. Këta emra dalin nga pushtet-

mbajtës të tjerë, veçanërisht DAR-ët, të cilat propozojnë mësuesit e shkollave (dhe terma si 'mësuesit më të mirë', edhe sikur të kishin lidhje me kriteret, përmbajnë mundësinë për njëanshmëri subjektive, përfshirë njëanshmërinë politike).

Më konkretisht, shpjegimi i përdorimit kohët e fundit të teksteve italiane të përkthyer nuk ishte plotësisht bindës në kuptimin e zbatimit të procesit të duhur të përzgjedhjes. Duket e mundshme që Ministria të jetë lidhur drejtpërdrejt me këta botues dhe jashtë procesit të plotë të vlerësimit të teksteve, efektivisht 'duke e anashkaluar' atë. Megjithatë këto tekste janë tërhequr tashmë, sigurisht kanë paraqitur probleme kur janë përdorur në shkolla. Për shembull, nxënësit e shkollave të mesme në Tiranë kritikojnë tekstet e përkthyer keq, dhe me këtë sigurisht kishin parasysh këto tekste italiane.

Më gjerësisht, probleme mund të ketë edhe në nivelin e komisioneve të shkollave. Në takimin me mësuesit e shkollave të mesme të Tiranës, ata treguan se emrat e autorëve dhe të botuesve duken në librat që shqyrtohen prej tyre. Ndonëse ka probleme të shtypshkrimit, është e nevojshme që, ashtu si në nivelin e komisionit të vlerësimit të teksteve, edhe në këtë nivel tekstet duhet të jenë anonime.

Krahas këtyre çështjeve të garantimit të një procesi përzgjedhjeje krejtësisht të paanshëm, në lidhje me sistemin Altertekst dolën të dhëna për probleme të tjera. Në takimin me prindër në Tiranë, u pretendua se më shumë se 40% e prindërve janë të pakënaqur me cilësinë e teksteve. Duhet të theksohet se ky mendim nuk ndahej patjetër edhe nga grupe të tjera. Mësuesit e shkollave të mesme në Tiranë thanë se prindërit ndjehen rehat me tekste të veçanta dhe me Sistemin Altertekst në përgjithësi, dhe nxënësit e shkollave të mesme jashtë Tiranës thanë se mendimet e prindërve të tyre janë të ngjashme. Megjithatë, prindërit në Tiranë ngritën me forcë disa shqetësime, dhe dukeshin të një mendjeje në lidhje me disa probleme që mund të kishin të bënin me sistemin në skemën Altertekst, veçanërisht lidhur me natyrën e përvitshme të praktikës së Altertekstit, dhe me çmimet e teksteve.

Prindërit në Tiranë komentuan se çdo vit teksteve u bëheshin ndryshime sipërfaqësore (dhe ata nënkuptuan të panevojshme). Kur u pyetën për këtë, zyrtarët e Ministrisë e mbrojtën natyrën e rishikimit të përvitshëm të teksteve nga sistemi Altertekst si të nevojshme dhe si mjet për të përditësuar tekstet. Në takimin me një prej botuesve kryesorë, edhe ai mbrojti idenë e rifreskimit të përvitshëm të teksteve. Megjithatë, sigurisht ndokush mund të mendojë gjithashtu se rishikimi i përvitshëm i teksteve mund të jetë i tepërt dhe në shumë raste i panevojshëm. Në të vërtetë, të dhënat nxorën mesazhe të përziara lidhur me këtë. Zyrtarët e Ministrisë treguan se tekstet 'licencohen' për tre vjet, kurse mësuesit e shkollave të mesme në Tiranë thanë se ndodh që në një lëndë të caktuar të mos bëhet asnjë ndryshim për vite me radhë (duke mundësuar kështu, për shembull, që të njëjtat tekste t'u jepen nxënësve pasardhës nga viti në vit). Kjo do të sugjeronte që komisionet e shkollave të shqyrtojnë me efektivitet fituesit e çdo ushtrimi të ri të përvitshëm kundrejt vazhdimit të mundshëm të ndonjë teksti ende të 'licencuar' nga dy vitet e mëparshme. E gjithë kjo nënkupton se vazhdimi i praktikës së Altertekstit si praktikë e përvitshme, që kërkon shumë kohë, duhet rishikuar. Kjo mund të ndihmonte në

qetësimin e prindërve, të cilët janë të shqetësuar për pasojat e shpenzimeve nga blerja e panevojshme e teksteve të ndryshuara shumë pak. Praktika e Altertekstit për rishikimin e përvitshëm mund të pajtohet edhe me zgjidhjen e çështjeve të koherencës së teksteve në nivele të ndryshme. Prindërit në Tiranë sugjeruan se këto çështje përbënin problem. Edhe botuesi kryesor shihte interesin që shtëpia botuese të miratohej për të botuar tekste në një numër lëndësh, dhe për më shumë se një vit, por në kuadrin e një vendimi të vetëm miratues. Të gjitha këto çështje tregojnë se përtej praktikës së sotme të rishikimit të përvitshëm 'tekst për tekst', mund të gjendet një larmi praktikash të tjera.

Sigurisht, kjo nuk do të thotë mbrojtje e një sistemi që shpërfill në mënyrë të padrejtë nevojën për përditësimin në vazhdimësi të teksteve. Në këtë pikë, të dhënat nuk ishin të qarta për plotësinë e sistemeve të tanishme të vlerësimit të teksteve. Zyrtarët e Ministrisë treguan se shkollat plotësojnë formularë vlerësimi për tekstet. Më pas Ministria u kërkon botuesve t'i 'rishohin' tekstet në dritën e këtij informacioni. Këta zyrtarë nënkuptuan se tekstet mund të tërhiqen nëse vlerësimet e shkollave tregonin probleme mjaft serioze. Këto praktika në përgjithësi u konfirmuan nga mësuesit e shkollave të mesme të Tiranës. Këta mësuesit përmendën se DAR organizon çdo muaj takime me mësues, të cilat përfshijnë edhe marrjen e mendimeve lidhur me tekstet. Megjithatë, nuk ishte absolutisht e qartë nëse kjo përfshinte dërgimin e raporteve me shkrim nga DAR në Ministri. Po kështu, ndonëse mësuesit e shkollave të mesme në Tiranë folën për marrjen e mendimeve të nxënësve për tekstet, nxënësit e shkollave të mesme në Tiranë sugjeruan se duhet të rritet roli i tyre në dhënien e mendimeve për tekstet. Kjo do t'u mundësonte të ngrinin çështje të tilla dhe pikëpamjen e tyre se nevojitet të ketë përputhje më të mirë ndërmjet përmbajtjes së teksteve dhe pyetjeve të provimeve të maturës.

Duket se ka disa dallime në mendimet për çmimin e teksteve. Zyrtarë të Ministrisë treguan se tekstet kushtojnë 2-3 euro secili. Botuesi kryesor arsyetoi se këto çmime janë të ulëta, dhe se prindërit duhet të paguajnë çmimin e plotë. Nga ana tjetër, prindërit në Tiranë treguan se shumica e përgjithshme e teksteve për një familje është barrë shumë e rëndë. Ministria ndoshta nënkuptoi ekzistencën e vërtetë të problemit të çmimeve kur përshkroi përpjekjet e sotme për të dhënë libra falas për të gjithë nxënësit e klasave 1-5, krahas subvencionimit të teksteve për ata që janë 'me asistencë' dhe për pakicat, përfshirë romët (shih Pjesën 9 për romët).

Përveç problemit të çmimeve, duket se problem janë edhe aspektet financiare dhe aspekte të tjera të sistemit të shpërndarjes. Aspektet e sistemit të shpërndarjes duken të paqarta. Botuesi kryesor shpjegoi se për të shpërndarë tekstet në shkolla, botuesit duhet të gjejnë 2,000 agentë dhe makina që japin fatura që vërtetojnë shitblerjen. Kjo duket se krijon mundësinë e lindjes së problemeve të mëdha me humbjen e faturave etj. Për shembull, prindërit në Tiranë sugjeruan se ky është problem i madh për ata që përpiqen të kërkojnë rimbursim (që nënkupton se ata që kanë të drejtën e teksteve falas/të subvencionuara, duhet të paguajnë para rimbursimit, çka për ta mund të jetë një problem në vetvete). Një qasje alternative mund të ishte të ruhen vendimet për tekstet në nivelin e komisioneve shkolllore të vlerësimit, por DAR t'i 'mblodhë' këto vendime dhe të veprojë si 'përçues' i shpërndarje (kjo mund të kombinohet me

pagimin e botuesve me fonde publike, ose DAR u bën pagesa botuesve, por pagesa e parë bëhet nga prindërit). Pa u dhënë botuesve ndikim të padrejtë, këto ndërlikime sugjerojnë se mendimi i botuesit kryesor që botuesit të përfshihen plotësisht në diskutimet se si të zhvillohet sistemi Altertekst, është me bazë.

Më në përgjithësi, është e rëndësishme të propozohet që praktika e përgjithshme për tekstet e detyrueshme në sistemin shkollor shqiptar të rishikohet vazhdimisht, për të garantuar që qëndrimi i përgjithshëm ndaj burimeve të nxënies dhe mësimdhënies të jetë në të njëjtën linjë me parimet pedagogjike bashkëkohore. Ekziston rreziku që metoda e përdorimit të teksteve të detyrueshme të shpjerë në 'mësimin vetëm të asaj që ka teksti'. Studentët e shkollave të mesme, si brenda ashtu dhe jashtë Tiranës, dhe studentët e universiteteve në Tiranë (të cilët kujtuan përvojën e mëparshme të tyre në shkollë të mesme) treguan se e kishin hasur këtë problem. Nga ana tjetër, dolën të dhëna përforcuese nga një numër grupesh se tekstet e detyrueshme po përplotësohen me materiale mësimore të vetë mësuesve, përfshirë burimet e internetit, PowerPoint dhe burime të tjera të TI-së. Kjo u konfirmua nga zyrtarë të Ministrisë, mësues të shkollave të mesme në Tiranë, nxënës të shkollave të mesme brenda dhe jashtë Tiranës, dhe studentë të universiteteve në Tiranë (kur kujtuan përvojën e mëparshme të tyre në shkollë të mesme). Në rivlerësimin e zhvillimeve të Altertekstit në të ardhmen, do të jetë e rëndësishme të shqyrtohet nëse sistemi i teksteve të detyrueshme është i domosdoshëm, madje i bazuar në konkurrencën 'pa korrupsion', ndërkohë që përdorimi i larmisë së gjerë të burimeve të nxënies dhe mësimdhënies përfshihet gjithnjë e më tepër në pedagogjinë e mësuesve shqiptarë.

Nëse sistemi i mëparshëm monopol jokonkurrues i teksteve, i kontrolluar plotësisht nga Ministria e Arsimit, ka pasur probleme të mëdha të korrupsionit, është e qartë se në Sistemin Altertekst janë bërë përpjekje të mëdha për të rritur konkurrencën dhe për të zvogëluar korrupsionin.

Rekomandimi 14: Nëse ruhet, Sistemi Altertekst duhet të rivlerësohet në vazhdimësi nga qeveria shqiptare për rregullime të mëtejshme të mundshme. Për shembull, anëtarësia e Komisionit për Miratimin e Teksteve mund të zgjerohet më tej, edhe jashtë Ministrisë së Arsimit, pandryshueshmëria e objektivitetit nga përzgjedhja deri tek komisionet e vlerësimit të teksteve duhet të rishikohet vazhdimisht, dhe tekstet do të ishte e dobishme të ishin anonime kur t'u paraqiteshin komisioneve të shkollave. Sigurisht vëmendje i duhet kushtuar edhe thjeshtësimin të sistemit të shpërndarjes dhe pagimit, për shembull, duke përdorur DAR-ët si përçuese të porosive dhe pagesave të përbashkëta (por porositja e përbashkët të bazohet në vendimet e komisionit të shkollës). Vëmendje i duhet kushtuar edhe thjeshtësimin të praktikës së rishikimit të përvitshëm 'tekst për tekst', duke miratuar një paketë librash nga një botues për disa vite. Më kryesorja, qeveria shqiptare duhet të shtrojë pyetje më të thelluara nëse po merret shumë më tepër kohë sa duhet për atë që në fund të fundit është një praktikë mjaft tradicionale. Ndërkohë që qëndrimi ndaj mësimdhënies dhe nxënies po bazohet gjithnjë e më tepër në larmi burimesh të shumta, përfshirë burimet e TI-së, praktika e 'teksteve të detyrueshme' mund ta ndrydhë risinë në mësimdhënie dhe nxënie. Qeveria shqiptare duhet të reflektojë gjithashtu nëse koha dhe energjia që

i kushtohet eliminimit të korrupsionit në sistemet e teksteve mund të shpenzoheshin më mirë për të luftuar forma të tjera të korrupsionit brenda sistemit arsimor, si ato që u përshkruan në pjesë të tjera të kësaj Analize të Rreziqeve.

Afati kohor: Të gjitha çështjet përkatëse të rishikohen gjatë vitit akademik 2011-2012, dhe zhvillimet si pasojë e këtij rishikimi të zbatohen për vitin akademik 2012-2013.

9 ROMËT

Vëmendje e posaçme iu kushtua pozitës së komunitetit rom në raport me sistemin e arsimit në Shqipëri. Drejtuesit romë demonstuan angazhim mbresëlënës ndaj rritjes së ndërgjegjësimit të romëve për rëndësinë e arsimit. Megjithatë, ata pranuan se përballen me sfida të mëdha në lidhjen e njerëzve të tyre plotësisht me sistemin arsimor. Në përgjithësi, angazhimi i të rinjve romë në punë (si shitja e teshave të përdorura, e metaleve për shkrirje etj.) e kufizon kohën që ata mund t'ia kushtojnë shkollimit. Sfida të veçanta ka edhe për dy (ndër pesë) fiset që udhëtojnë më shumë dhe qëndrojnë më pak në një vend. Prandaj, shumë pak të rinj romë shkojnë në shkollë të mesme, sepse objektivi i tyre është të mbarojnë klasën e 9-të. Për momentin mësues romë nuk ka, megjithëse disa të rinj romë tani shkojnë në universitet.

Më në veçanti, drejtuesit romë nxorën në pah probleme financiare në sigurimin e teksteve. Konkretisht ata pretendojnë se këto tekste nuk u janë dhënë kurrë falas. Ajo që duket se ndodh është se botuesit u marrin paratë romëve, por pastaj ideja duket se është që botuesit duhet t'u lëshojnë fatura të cilat romët mund t'i përdorin për të kërkuar rimbursim të blerjes së teksteve. Duket se fatura të tilla nuk u jepen. Drejtuesit romë theksuan me forcë se niveli i dëshiruar i pjesëmarrjes së romëve në shkollë nuk do të ndodhë 'derisa të zgjidhet problemi i teksteve'.

Krahas problemeve financiare lidhur me tekstet, drejtuesit romë theksuan se njerëzit e tyre nuk mund të ndjekin kurse private, sepse janë shumë të shtrenjta. Për rrjedhojë kjo i vendos të rinjtë romë në pozita të pafavorshme, veçanërisht 'sepse mësuesit e humbasin interesin tek ta'.

Drejtuesit romë ngritën gjithashtu çështjen e dërgimit të fëmijëve romë në shkolla ku 'mbizotërojnë' romët, duke krijuar kështu një pengesë në cilësinë e trajtimit dhe integritetit social të tyre.

Drejtuesit romë kërkuan politika sociale të diferencuara për romët, dhe që financimet e Bankës Botërore dhe financime të tjera të huaja të bëra për këto qëllime duhet të tregohet se shpenzohet për romët. Kërkesa kryesore e tyre është ngritja/ringritja e qendrave sociale për romët. Këto qendra do të ofrojnë arsim parashkollor; një vend ku nxënësit e shkollave të punojnë për të bërë detyrat e shkollës jashtë orëve të mësimi (përfshirë mundësinë për të takuar mësuesit); dhe mbështetje për çrënjosjen e analfabetizmit të të rriturve. Këto qendra ishin ngritur më parë (u përmend

financimi suedez) dhe kishin pasur shumë sukses, përfshirë me fiset udhëtuese. Megjithatë, në dy vitet e fundit këto qendra nuk ekzistonin më.

Arritja e përfshirjes së duhur sociale të komunitetit rom është sfidë e rëndësishme për qeverinë.

Rekomandimi 15: Qeveria shqiptare duhet të angazhohet plotësisht për zbatimin e politikave të diferencuara sociale për komunitetin rom, dhe për shpenzimin me transparencë për romët të të gjithë financimit të huaj të dhënë për këtë qëllim. Megjithatë kjo nuk duhet të kuptojë dërgimin e fëmijëve romë në shkolla me shumicë rome. Në vend të kësaj, përparësi duhet t'i jepet zhvillimit të qendrave sociale për romët, krijimin e mundësive për arsim parashkollor, ambiente mbështetëse për nxënësit që ndjekin mësimet, dhe mbështetje për çrrënjosjen e analfabetizmit tek të rriturit. Gjithashtu, familjeve rome duhet t'u garantohet plotësisht dhënia falas e teksteve shkollore (për shembull, nëpërmjet lëshimit nga qeveria të faturave të blerjes për familjet rome, të barasvlershme me vlerën e teksteve).

Afati kohor: Zbatimi gjatë vitit akademik 2011-2012, përfshirë hapjen e qendrave sociale.

10 VËZHGIME PËRMBYLLËSE

Siç theksua në Hyrje, ky dokument përqendrohet në analizën e problemeve në sistemin e arsimit publik në Shqipëri. Më vonë do të vijohet me një dokument të veçantë për të analizuar problemet e sistemit të arsimit privat në Shqipëri. Në kuptimin më afat-gjatë, do të jetë e rëndësishme që të dy dokumentet të shqyrtohen bashkërisht. Kjo do të shmangte çdo përshtypje të gënjeshtërt se në Shqipëri probleme ka vetëm arsimit publik, kurse arsimit privat nuk ka asnjë problem. Kjo është veçanërisht e domosdoshme në shqyrtimin e universiteteve publike. Me gjithë problemet e identifikuar me universitetet publike, të dhënat e mbledhura treguan një parapëlqim të qartë të përgjithshëm në Shqipëri për universitetet publike, në raport me ato private, në drejtim të cilësisë.

Për sa i takon sistemit të arsimit publik, ky dokumenti ka identifikuar një gamë të gjerë problemesh që mbeten për t'u zgjidhur. Qeveria shqiptare do të duhet të krijojë kushtet më pozitive të mundshme për të rekrutuar dhe përgatitur mësues të cilësisë më të lartë për shkollat publike, të cilët duhet të jenë të aftë të punojnë në një mjedis që u garanton nivele të përshtatshme të pajisjes me personel, dhe brenda të cilit emërimet dhe zhvillimi i karrierës së personelit trajtohen në mënyrë transparente dhe të drejtë. Besueshmëria e sistemit të shkollave të mesme publike duhet të forcohet duke eliminuar mësimin privat të nxënësve të tyre nga mësuesit e shkollave publike, dhe duke eliminuar kopjimin dhe praktika të tjera korruptive në maturën shtetërore. Në mënyrë të ngjashme, ndërsa universitetet publike në përgjithësi vlerësohen më lart se universitetet private, kërkohet të merren masa të forta për të eliminuar 'korrupsionin vulgar' brenda tyre. Ndonëse disa aspekte të sistemit të

teksteve alternative duhet të rivlerësohen në mënyrë të vazhdueshme, koha dhe energjitë të cilat deri më sot i janë kushtuar zhvillimit të këtij sistemi, tani mund të ishte më mirë të shpenzoheshin për eliminimin e formave të tjera të korrupsionit brenda arsimit. Së fundi, qeveria duhet të ndjekë politika sociale të diferencuara si duhet për komunitetin rom, nëse dëshirohet që ky komunitet të përfshihet plotësisht në sistemin arsimor.

Në themel të këtyre veprimeve konkrete, qeveria duhet të garantojë se demonstroi përkushtim ndaj respektimit të integritetit të sistemit shqiptar të arsimit publik, domethënë, që sistemi i arsimit publik ekziston për të ofruar përvoja arsimore të cilësisë më të lartë për nxënësit dhe studentët e tij në të gjitha nivelet, dhe që ai duhet të pajiset me personelin e duhur mbi këtë bazë. Qeveria duhet ta bëjë të qartë se është e papranueshme që sistemi arsimor të përdoret si mjet për gjetjen e një vendi pune dhe krijimit të favoreve të tjera në bazë të njohjeve dhe lidhjeve personale dhe politike. Në veçanti, qeveria duhet të garantojë krijimin e kuadrit për një sistem arsimor të bazuar në parimet etike të jetës publike. Për shembull, me vlerë qendrore për këtë do të ishte miratimi i një Kodi pozitiv të Sjelljes dhe Standardeve, për profesionin e mësuesisë, i cili duhet të sigurojë angazhimin e plotë të të gjithë mësuesve ndaj standardeve më të larta të etikës profesionale. Kjo do të përfshijë pranimin si të papranueshëm të mësimin privat dhe administrimit të parregullt të provimeve publike, si dy anë që minojnë integritetin e arsimit publik. Sigurisht, përkushtimi 'nga poshtë-lart' ndaj parimeve etike të jetës publike nga ana e mësuesve duhet të përputhet me angazhimin e njëjtë të të gjitha segmenteve të shoqërisë. Siç u diskutua në Pjesën 3, të gjithë shqiptarët duhet të pranojnë se nuk është e justifikueshme të jesh 'dhënës' ose 'marrës' në kërkim të përfitimeve korruptive. Ndërkohë që kërkojmë këtë përkushtim universal 'nga poshtë-lart' ndaj parimeve etike në jetën publike, në fund duhet theksuar se kjo nuk shmang nevojën që qeveria të marrë përgjegjësi konkrete në ndërmarrjen dhe mbështetjen e këtyre zhvillimeve.

Literatura dhe burimet e përgjithshme

Këshilli i Përgjithshëm i Mësimdhënies për Skocinë (GTCS) (2008) *Kodi i Profesionalizmit dhe Sjelljes*, Edinburg: Këshilli i Përgjithshëm i Mësimdhënies për Skocinë.

Halmungesë, J. & Poisson, M. (2007) *Shkolla të korruptuara, universitete të korruptuara: Çfarë mund të bëhet?*, Paris: Instituti Ndërkombëtar për Planifikimin Arsimit.

McKinsey dhe Co. (2007) *Si dalin në krye sistemet shkollore me rezultatet më të mira*. Gjendet online në

http://www.mckinsey.com/App_Media/Reports/SSO/Worlds_School_Systems_Final.pdf

Organizata për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim (OECD) (2005) *Mësuesit kanë rëndësi: tërheqja, zhvillimi dhe ruajtja e mësuesve të efektshëm*, Paris: publikime të OECD-së. Online në <http://www.oecd.org/dataoecd/39/47/34990905.pdf>

Scottish Executive (2005) *Shkollat ambicioze, të shkëlqyera – Standardi për udhëheqje*, Edinburg: Scottish Executive.

Dokumentet e posaçme për Shqipërinë, veçanërisht të siguruara nga personeli i PACA-s

Qeveria shqiptare (2007) *Për sistemin e vlerësimit të arritjeve individuale vjetore të nëpunësve civilë – Udhëzim Nr. 2, datë 7 korrik 2000, i përditësuar me Udhëzimin Nr. 5 të datës 19 dhjetor 2007*, Tiranë: Qeveria Shqiptare.

Qeveria shqiptare (2011) *Formulari i vlerësimit vjetor (për nëpunësit civilë) – Shtojca A*, Tiranë: Qeveria shqiptare – pa datë, por u vu në dispozicion të ekspertëve të jashtë nga Personeli i PACA-s, prill 2011.

Qeveria e Studentëve Shqiptarë e mbështetur nga Instituti për Shoqëri të Hapur në Budapest & Tiranë (2005) *Sondazh: Lidhur me perceptimin dhe përvojën e komunitetit të studentëve shqiptarë për nivelin e korrupsionit, abuzimeve dhe transparencës në universitetet publike shqiptare*, Tiranë: Qeveria e Nxënësve Shqiptare, me mbështetjen e Institutit për Shoqëri të Hapur, Budapest & Tiranë.

Instituti për Kërkime dhe Alternativa të Zhvillimit (IDRA), Shqipëria (2009) *Korrupsioni në Shqipëri: perceptimi dhe përvoja - Sondazh 2009*, prodhuar për Agjencinë e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID).

Instituti për Kërkime dhe Alternativa të Zhvillimit (IDRA), Shqipëria (2010) *Korrupsioni në Shqipëri: Perceptimi dhe përvoja – Sondazh 2010*, prodhuar për Agjencinë e Shteteve të Bashkuara për Zhvillim Ndërkombëtar (USAID).

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010a) *Urdhri numër 120, datë 25.02.2010, për mbajtjen e konsultimeve në dobi të nxënësve të klasës së IX të arsimit bazë*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010b) *Urdhri numër 121, datë 25.02.2010 për kryerjen e takimit konsultues në dobi të nxënësve të maturës*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010c) *Ligji i rishikuar për arsimin parauniversitar ('Draft përfundimtar', maj 2010)*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010d) *Kontrata kolektive e punës 2010-2014 (nënshkruar me Sindikatën e Pavarur të Arsimit në Shqipëri [SPASH] dhe Federatën e Sindikatave të Arsimit në Shqipëri [FSASH] më 25 maj 2010)*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010e) *Udhëzimi numër 22, datë 29 korrik 2010 "Për emërimin e personelit akademik dhe menaxhues për arsimin parauniversitar"*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010f) *Kriteret dhe procedurat ekzistuese lidhur me rekrutimin dhe promovimin e punonjësve të sektorit të arsimit – pa datë, vend botimi dhe autor, por i vënë në dispozicion nga Personeli i PACA-s për ekspertët e jashtëm, nëntor 2010.*

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2010g) *Standardet e përgjithshme bazë për mësuesit – pa datë, vend botimi dhe autor, por i vënë në dispozicion nga Personeli i PACA-s për ekspertët e jashtëm, nëntor 2010, si njëri prej dokumenteve të Ministrisë.*

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2011a) *Standardet shtetërore të cilësisë në institucionet e arsimit të lartë (IAL)*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës – pa datë (megjithëse ka të bëjë me nenin 61 të Ligjit numër 9741 të datës 21.5.2007), por i vënë në dispozicion nga Personeli i PACA-s për ekspertët e jashtëm, prill 2011.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2011b) *Paketa informuese: "Altertekst 2010-2011"*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës – pa datë, por i vënë në dispozicion nga Personeli i PACA-s për ekspertët e jashtëm, prill 2011.

Ministria e Arsimit dhe Shkencës (2011c) *Rregullore për zhvillimin e provimit të maturës shtetërore për vitin 2011 në Republikën e Shqipërisë, 6.01.2011*, Tiranë: Ministria e Arsimit dhe Shkencës.

Fondacioni për Shoqëri të Hapur për Shqipërinë (Fondacioni SOROS) (2008) *Kodi i Sjelljes për Mësuesit' dhe mekanizmat rregullatorë të tij (Drafti përfundimtar) – pa vend botimi, por i vënë në dispozicion nga Personeli i PACA-s për ekspertët e jashtëm.*

Projekti kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA) (2010a) *Dokument teknik për Korrupsionin në sistemin arsimor në Shqipëri, i përgatitur nga Pëllumb Karameta, Ekspert i Këshillit të Evropës, Këshilli i Evropës/Bashkimi Evropian.*

Projekti kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA) (2010b) *Dokument teknik për kodin e sjelljes për mësuesit shqiptarë dhe mekanizmat rregullatorë të tij, përgatitur nga John Anderson (Këshilli i Përgjithshëm i Mësimdhënies në Skoci), ekspert i Këshillit të Evropës, Këshilli i Evropës/Bashkimi Evropian*

Projekti kundër Korrupsionit në Shqipëri (PACA) (2010c) *Dokument teknik për Udhëzuesin e Metodologjisë së Vlerësimit të Rreziqeve të Korrupsionit, përgatitur nga Quentin Reed, udhëheqës i ekipit të PACA-s, dhe Mark Philp, Ekspert i Këshillit të Evropës, Këshilli i Evropës/Bashkimi Evropian.*

Banka Botërore (2010) *Sondazh dhe eksperiment në terren i grupeve të interesit në arsimin në Shqipëri – pa datë dhe vend botimi, por Shtojca u vu në dispozicion të ekspertëve të jashtë nga personeli i PACA-s në nëntor 2010.*